

OD AUTORA

Urodziłem się na warszawskim Grochowie, dokładnie w miejscu w którym 129 lat wcześniej rozegrała się największa bitwa powstania listopadowego.

Bitwa o Olszynkę Grochowską, bo o niej będzie mowa, miała miejsce na polach Grochowa a najkrwawsze boje toczyły się o kluczowy lasek olchowy zwany Olszynką Grochowską. To tutaj 25 lutego 1831 roku, żołnierze polscy stanęli na drodze carskiej armii feldmarszałka Iwana Dybicza w jej pochodzie na Warszawę. Walki były bardzo zacięte i krwawe. Straty poniesione przez obie strony - wysokie. W bitwie zginęło ponad 7 tys. żołnierzy polskich i ponad 10 tys. rosyjskich. Choć bitwa była nie rozstrzygnięta, to przyniosła Polakom sukces, sprawiła bowiem, że wykrwawieni i zmęczeni Rosjanie odstąpili od szturmowania Warszawy a nawet wycofali się na wschód w okolice Siedlec.

Moje całe dotychczasowe życie, z niewielkimi przerwami związane jest z tym szczególnym miejscem. Jako mały chłopiec biegałem z kolegami po okolicznych ulicach, placach, skwerach bawiąc się m.in. w obrońców Olszynki. Już jako uczeń Szkoły Podstawowej nr 215 im. Piotra Wysockiego (przywódcy sprzysiężenia podchorążych, które doprowadziło do wybuchu powstania listopadowego) wielokrotnie spędzałem czas w Olszynie na wycieczkach szkolnych i spacerach z rodzicami a jako harcerz 288 WDH „Trampy” brałem udział w grach i zabawach harcerskich, w zbiórkach zastępu i drużyny. Jako drużynowy, przyprowadzałem „swoich” harcerzy, pod pomnik powstańców gdzie składali Przymierzenie Harcerskie.

Od pięćdziesięciu pięciu lat tradycją Hufca ZHP Warszawa-Praga-Południe są Rajdy Olszynka Grochowska (ROG), organizowane dla oddania hołdu żołnierzom walczącym i poległym w bitwie grochowskiej. W blisko trzydziestu z nich brałem udział, jako uczestnik, patrolowy, opiekun patroli zuchowych, organizator tras czy też pełniąc służbę kwatermistrzowską. W 150-tą rocznicę bitwy grochowskiej napisałem sonet, który jest moim osobistym hołdem oddanym bohaterom Olszynki. Miał być zamieszczony w „Praskim Świerszczu”, podczas 21 ROG ale jakoś nie wyszło. Potem popadł w zapomnienie i „odkopałem” go dopiero po 30 latach. Tym razem miał się ukazać w „Na Przekór”, ale się nie ukazał. Jak to mówią do trzech razy sztuka. Pojawił się w pakiecie startowym 51 ROG.

„Sonet Grochowa”

*Tu na tej Ziemi, gdzie stoi mój dom,
w lasach, na polach Grochowa mężnie
walczył mój pradziad z carskim orężem,
by wyrwać Polskę z moskiewskich szpon.*

Stały tu wojska w szyku najszerszym,

*gdyż każdy w pierwszej linii chciał stać
i w twarz Moskałom odważnie się śmiać
W tysiąc osiemset trzydziestym pierwszym.*

*Ta Ziemia Grochowa wie, co to krew,
wie, co to gorzkie bezsilności łzy,
wie, bo to pomnik i wolności zew.*

*Kiedy więc będziesz przechodził, Ty!
Bądź dumny i wzniosły jak lot mew,
bo tu zaborcy stąpiono kły!*

Warszawa, dn. 09.03.1980 r.

W ostatnich latach mam w rajdach „swoją” stałą trasę krajoznawczą, w której można zapoznać się z miejscami przedstawionymi w moim mini-przewodniku. Miejsca są związane przede wszystkim z bitwą grochowską ale nie tylko, ponieważ dotyczą także dwóch bitew pod Wawrem i bitwy pod Białołąką. Niektóre z nich to miejsca pamiętające jeszcze powstańcze czasy (np. Rogatki Grochowskie, Kościół i cmentarz na Kamionku), inne stanowią budowle postawione na pamiątkę tamtych wydarzeń (np. kościół na pl. Szembeka, krzyże grochowskie) a jeszcze inne to miejsca po których zostały tylko maleńkie ślady (np. carski pomnik bitwy, cmentarz staroobrzędowców) albo takie których już całkiem nie ma (np. kwatera i miejsce dowodzenia Chłopickiego).

Swoim zasięgiem miejsca te obejmują głównie teren Pragi-Południe ale znajdziemy je również na Białołęce, Pradze-Północ, w Rembertowie, Wawrze i Wesołej.

Mam nadzieję, że ten mini – przewodnik będzie mógł być pomocny przy organizowaniu harcerskich imprez turystycznych, krajoznawczych i innych.

autor

Warszawa 2013r.

1. Aleja Chwały

(ul. Traczy)

Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej Stefan Starzyński, planował budowę panteonu z Aleją Chwały prowadzącej od placu gen. Piotra Szembeka na Grochowie do pomnika bitwy. W 1937 roku miasto zakupiło grunty jednak wybuch wojny zniweczył te plany, zaś sytuacja po wojnie nie pozwoliła na należyte uczczenie powstania listopadowego.

Po wojnie na planowej trasie Alei Chwały członkowie Związku Młodzieży Polskiej posadzili na początku lat 50. XX wieku mnóstwo iglaków, jakich wcześniej nie widziano w tym rejonie. W miejscu słynnej walki na bagnety 4. Pułku Piechoty powstał gęsty las przecięty przewodami ciepłowniczymi. W 1983 roku jako kolejna przeszkoda powstał rezerwat krajobrazowy „Olszynka Grochowska”.

W roku 1974 czterech braci Melaków wraz z byłym kapelanem Powstania Warszawskiego księdzem Wacławem Karłowiczem założyli konspiracyjny Krąg Pamięci Narodowej. Pierwsze głazy pamięci - menhiry ustawiono dopiero w 1999 roku.

W 2001 r. na ich wniosek Sejm RP podjął uchwałę o przywróceniu właściwej rangi dla tego miejsca w historii Polski i stolicy.

Ostatnie odsłonięte głazy poświęcone zostały twórcom Alei Chwały ks. Wacławowi Karłowiczowi i Stefanowi Melakowi założycielom Komitetu Katyńskiego i Kręgu Pamięci Narodowej. Ks. Karłowicz od lat 70-tych, każdego roku odprawiał przy pomniku Olszynki msze św. w intencji poległych. Zmarł w wieku 100 lat - 8.12. 2007r. Stefan Melak zginął 10.04.2010 r. w katastrofie pod Smoleńskiem.

Kamieni i tablic pamiątkowych na dzień dzisiejszy jest 33. Kolejność zamieszczonych pamiątek odpowiada kierunkowi zbliżania się oglądającego do pomnika i grobu na miejscu bitwy. Początek Alei Chwały ul. Chełmżyńska:

1. Kopiec Bohaterów Olszynki Grochowskiej
2. Krzyż Obrońców Olszynki obok figura Matki Bożej Fatimskiej.
3. gen. Ludwika Bogusławskiego i 4 Pułku Piechoty Liniowej
4. papieża Jana Pawła II
5. Sejmu Narodowego 1831 roku
6. gen. Kazimierza Małachowskiego
7. gen. Józefa Grzegorza Chłopickiego
8. gen. Józefa Bema
9. Rządowi Narodowemu: Adamowi Jerzemu Czartoryskiemu, Wincentemu Niemojewskiemu, Joachimowi Lelewelowi, Władysławowi Tomaszowi Ostrowskiemu, Romanowi Sołtykowi, Stanisławowi Barzykowskiemu, Bonawenturze Niemojewskiemu, Janowi Ledóchowskiemu, Julianowi Niemcewiczowi, Teodorowi Morawskiemu, Gustawowi Małachowskiemu Teofilowi Morawskiemu, Walentemu Józefowi Zwierkowskiemu, ks. Janowi Henrykowi Sierocińskiemu, Franciszkowi Szokalskiemu, Wincentemu Migurskiemu
10. gen. Franciszka Sznajdego
11. gen. Klemensa Kołaczkowskiego
12. Pamięci Fryderyka Chopina
13. gen. Józefa Sowińskiego
14. gen. Kazimierza Skarżyńskiego i gen. Henryka Milberga
15. gen. Karola Kaczkowskiego
16. gen. Ignacego Prądzyńskiego
17. gen. Macieja Rybińskiego
18. gen. Franciszka Żymirskiego
19. gen. Józefa Dwernickiego
20. ppłk. Piotra Wysockiego
21. gen. Henryka Dembińskiego
22. gen. Piotra Szembeka
23. gen. Jana Umińskiego
24. Pamięci kobiet w powstaniu: Emilii Plater, Józefy Rostkowskiej, Barbary Bronisławy Czarnowskiej, Klaudyny Potockiej, Emilii Szczanieckiej.
25. gen. Ludwika Kickiego i Ułanów Grochowskich
26. mjr. Waleriana Łukasińskiego
27. gen. Michała Mycielskiego i jego braci Ludwika i Józefa

- 28. gen. Jana Skrzyneckiego
- 29. Poetów piewców powstania: Kazimierza Delavigne, Stefana Garczyńskiego, Juliusza Mosena, Adama Mickiewicza, Konstantego Gaszyńskiego, Aleksandra Odojewskiego, Wincentego Pola, Juliusza Słowackiego, Stefana Witwickiego

- 30. obrońcom twierdz w Modlinie i Zamościu: gen. Ignacego Hilarego Ledóchowskiego i gen. Jana Krysińskiego.

- 31. gen. Ludwika Michała Paca

- 32. Pamięci spiskowców belwederczyków: Ludwika Nabielaka, Józefa Zaliwskiego, Karola Szlegela, Feliksa Nowosielskiego, Janusza Świętopełka Czetwertyńskiego, Wincentego Kobylńskiego, Aleksandra Świętosławskiego, Karola Paszkiewicza, Edwarda Rottermunda, Rocha Rupniewskiego, Ludwika Orpizewskiego, Walentego Nasierowskiego

- 33. kpt. Artura Zawiszy

Fragment „Alei Chwały” (w kierunku ulicy Chełmżyńskiej).

2. Carski pomnik bitwy Grochowskiej

(skrzyżowanie ulic: Terespolskiej i Groszowickiej)

Rosyjski pomnik upamiętniający poległych Rosjan w bitwie pod Olszynką Grochowską 25 lutego 1831 roku, znajdował się na ulicy Terespolskiej (przed 1914 r. nosiła nazwę ul. Pomnikowej) u zbiegu z obecną ulicą Groszowicką. Monument został wystawiony w 1846 roku z polecenia cara Mikołaja I według projektu Antonio Adaminiego. Był to żeliwny obelisk w formie ośmiobocznej piramidy zwieńczonej cebulastą kopułką z krzyżem łacińskim otoczonym był ośmioma cerkiewnymi kopułkami, na których zrywały się do lotu dwugłowe carskie orły.

Pomnik bitwy pod Grochowem stał na środku okrągłego ronda i był umieszczony na niewielkim podwyższeniu, otoczonym ozdobnym łańcuchem. Trzy tablice zlokalizowane na głównej bryle wymieniały jednostki rosyjskie biorące udział w walce, ich liczebność, dowódców oraz nazwiska poległych Rosjan (około dziesięciu tysięcy żołnierzy, co stanowiło szóstą część całej siły rzuconej do walki). Wskazano również ilość walczących Polaków, określonych jako wojska buntownicze.

W latach 1893-97 przeprowadzono konserwacje pomnika. W czasie remontu zlikwidowano łańcuchy na słupkach zastępując je ogrodzeniem na podmurówce. Pomnik został wysadzony w powietrze w czasie okupacji niemieckiej najprawdopodobniej w 1916 roku.

Po 1945 roku skasowano rondo na którym pierwotnie stał „carski pomnik”. Obecnie jedynymi śladami dawnego układu przestrzennego podporządkowanego architekturze pomnika jest łukowy fragment muru dawnego Instytutu Weterynarii (obecnie siedziba Sinfonii Varsovii).

3. „Choinki Grochowskie”

(ul. Dobrowoja 3,5,7,9)

W okresie powstania listopadowego cały teren obecnego Ronda Wiatraczna i jego najbliższych okolic, porastał lasek sosnowy, zwany „Choinkami Grochowskimi”. Stały tutaj, uszykowane do bitwy grochowskiej bataliony Grenadierów Gwardii pod dowództwem gen. jazdy hrabiego Wincentego Krasińskiego.

W latach 1934-1938, w wyniku przebudowy istniejącej ulicy Grochowskiej oraz budowy całym nową Aleją Waszyngtona, lasek uległ poważnej degradacji. Również część lasu zniszczyło budownictwo mieszkaniowe, szybko rozwijające się przy tych ważnych arteriach komunikacyjnych.

Warto dodać, że podczas prac natrafiono na mogiły powstańców z 1831 roku. Z lasu tego dochowała się do dnia dzisiejszego zaledwie znikoma ilość sosen (12 sztuk!). Można je zobaczyć na posesjach domów przy ulicy Dobrowoja. Ulica ta rozcina klin jaki tworzą zbliżające się do siebie ul. Grochowska i Aleja Waszyngtona.

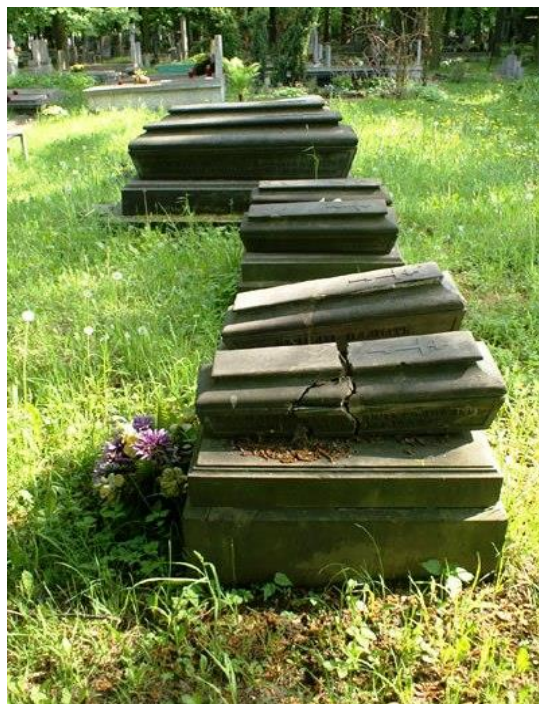

4. Cmentarz staroobrzędowców

(ul. Grochowska 307)

Cmentarz służył odłamowi rosyjskiego prawosławia, powstałemu jeszcze w XVII w. tzw. staroobrzędowcom (raskolnikom). Jej początkiem stała się podobno mogiła kilkuset kirasjerów pułku Małorosyjskiego walczących pod dowództwem Aleksandra P. Zona, poległych w okolicach Pomnika Budowy Szosy Brzeskiej, 25 lutego 1831 roku. W jakiś czas po bitwie grób wojaków oznaczono pomnikiem. Niektóre źródła lokują jednak pomnik kirasjerów po lewej stronie ulicy Grochowskiej (jadąc od Warszawy), nie opodal skrzyżowania ulic: Grochowskiej i Terespolskiej.

Aż do drugiej połowy XIX w. ta nieco nieformalna nekropolia nie była jednak użytkowana i podobno dopiero przed rokiem 1875 zaczęto tu grzebać starowierców, głównie z rodzin kupieckich osiadłych w Warszawie.

Cmentarzyk borykał się z tymi samymi problemami, co wiele innych miejsc pochówków, znajdujących się na „rubieżach cywilizacji”. Przed rokiem 1885, kupiec Machotkin otoczył cmentarz solidnym murem. Stopniowo nekropolia zapełniała się też trwałymi nagrobkami, wśród których wyróżniać się miał grobowiec Machotkinów oraz pomniki w formie sarkofagów (ponoć typowe dla raskolników).

Wraz ze zmniejszającą się liczbą staroobrzędowców w Warszawie, coraz bardziej małało jego przeznaczenie. Wreszcie 27 lipca 1961 roku władze miejskie wydały nakaz zamknięcia nekropolii. Część nagrobków przeniesiono na wolski Cmentarz Prawosławny (kw. 69), a w miejscu dawnej nekropolii starowierców w 1970 roku, po zlikwidowaniu muru i bramy, utworzono niaki skwerek, resztę włączając do terenu Fabryki Sprzętu Spawalniczego "Perun".

Cmentarz „wczoraj”....

... i „dzisiaj”.

5. „Dębowa Góra”

(róg ulicy Marsa i Żołnierskiej)

Obok skrzyżowania ulicy Marsa z Żołnierską, w miejscu dzisiejszej zalesionej wydmy istniało wzgórze o nazwie „Dębowa Góra”. Kiedyś być może rosły tutaj dęby – dzisiaj porastają wydmy głównie sosny i brzozy.

W dniu bitwy grochowskiej 25 lutego 1831 roku, znajdowało się tu miejsce dowodzenia feldmarszałka Iwana Dybicza (właściwie graf Hans Karl Friedrich Anton von Diebitsch-Sabalkanski urodzony 13 maja 1785 roku w Wielkiej Lipie, na Śląsku, zmarł 10 czerwca 1831 roku w Kleczewie k/Pułtuska). Był on głównodowodzącym wojsk rosyjskich podczas kampanii bałkańskiej w latach 1828-1829 i powstania listopadowego .

Rosyjski wódz zajął to wzgórze wraz z całym swoim sztabem i ochroną, zaraz po przybyciu ze Starej Miłosnej.

Stąd dowodził carskimi wojskami w bitwie pod Olszynką Grochowską 25 lutego 1831 roku, wydając rozkazy i polecenia. Z tego dogodnego miejsca mógł dokładnie obserwować całe pole bitwy.

6. Dworek Wierzbickiego

(ul. Grochowska 64, wejście od ul. Kwatery Głównej)

Z dworkiem łączy się wiele legend: podczas bitwy o Olszynkę Grochowską był jakoby kwaterą gen. Chłopickiego; w dworku tym rozegrała się rzekomo akcja "Warszawianki" Stanisława Wyspiańskiego. Legendę podtrzymuje biegnąca obok ulica Kwatery Głównej.

W okresie obchodów setnej rocznicy Powstania Listopadowego, zbadano historię dworku w wyniku, czego obalono istniejące legendy. Nie mniej jednak jest on w jakiś sposób związany z tamtym okresem.

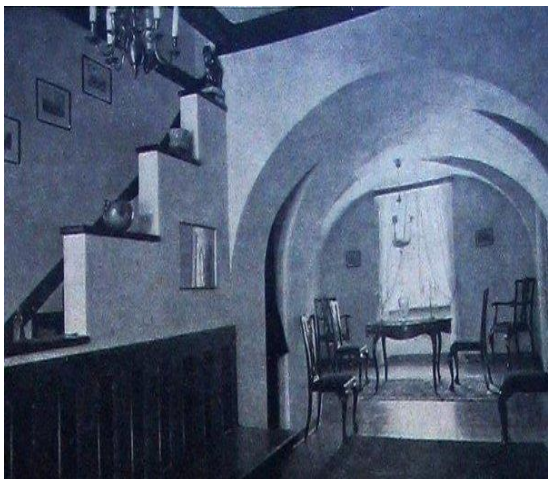
Początkowo parterowy budynek, wybudowany ok. 1780 roku, był podmiejską rezydencją prymasa Polski i Litwy księcia Michała Jerzego Poniatowskiego, brata króla Stanisława Augusta. Przed 1818 rokiem został nadbudowany przez kolejnych właścicieli. Autorem tej koncepcji był znany polski architekt, niemieckiego pochodzenia - Fryderyk Albert Lessel. W 1836 roku prawdopodobnie na jego fundamentach, powstał nowy dworek dla przemysłowca szwedzkiego pochodzenia - Karola Osterloffa. W 1915 roku w dworku działała polska

szkoła, w której uczyła i pisała wiersze Pola Gajowiczyńska. Od 1918 roku w pałacyku znajdował się sierociniec prowadzony przez metodystów.

W 1924 roku dworek nabył Andrzej Wierzbicki (wybitny działacz polityczny i gospodarczy). Odrestaurował go a jego wnętrze urządził nawiązując do legend. Salon na piętrze udekorował muślinowymi firankami ku upamiętnieniu "Warszawianki". Na parterze zawiesił portrety wodzów i generałów powstania oraz barwne litografie bitwy grochowskiej. W szczycie ściany północnej umieścił kule armatnie znalezione na polu bitwy.

Od roku 1974, w dworku mieści się Państwowa Szkoła Muzyczna I-go stopnia nr.3 imienia Juliusza Zarębskiego.

7. Gimnazjum nr 22 im. gen. Piotra Szembeka

(ul. Boremlowska 6/12)

W Warszawie, na terenie Grochowa wybudowano trzy szkoły podstawowe, w tym również umiejscowioną na Boremlowskiej, ulicy nazwanej na cześć zwycięskiej bitwy stoczonej przez wojska polskie dowodzone przez Józefa Dwer-

nickiego z rosyjskim korpusem Fiodora Rüdiera na ukraińskiej wsi Boreml. Szkołę usytuowano wśród małych domków otoczonych ogródkami, w pobliżu sławnej z bohaterstwa powstańców listopadowych – Olszynki Grochowskiej.

W 1939 roku zakończono jej budowę. Był to budynek nowoczesny, skanalizowany i świetnie wyposażony.

1 września po raz pierwszy ławach szkolnych mieli zasiąść uczniowie. Niestety wybuchła II wojna światowa. Gdy Niemcy zajęli Warszawę w budynku zakwaterował się Wehrmacht, a na początku 1944 roku SS – elitarne oddziały gwardii Hitlera, złożone z fanatycznych zwolenników nazizmu. W sali gimnastycznej trzymano konie.

We wrześniu 1945 roku w gmachu szkolnym wreszcie rozbrzmiał dzwonek. Rozpoczęły pracę Szkoła Podstawowa i VI Gimnazjum im. Powstańców Warszawy. W 1952 roku powstała szkoła TPD nr 26, którą w 1956 przemianowano na Szkołę Podstawową nr 71. Od 1 września 1999 roku w budynku funkcjonuje również Gimnazjum nr 22 zaś Szkoła Podstawowa nr 71 przestała istnieć z końcem sierpnia 2004 roku.

Dnia 14 maja 2010 roku szkoła przyjęła imię gen. Piotra Szembeka, a od 1 września 2011 r. stała się gimnazjum z oddziałami integracyjnymi. Od tego momentu pełna nazwa placówki brzmi: Gimnazjum z Oddziałami Integracyjnymi nr 22 im. gen. Piotra Szembeka.

8. Głaz Grenadierów

(skwer 1 Dywizji Grenadierów - Francja 1940, róg al. Stanów Zjednoczonych i ul. Grenadierów)

Obelisk poświęcony pamięci wszystkim formacją polskich Grenadierów, w tym również grenadierów Powstania Listopadowego. Ustawiono go z inicjatywy organizacji kombatanckich na niewielkim trawniku w 1992 roku.

Ciosany głaz z jasnego kamienia i ku-

tym napisem to fragment przedwojennego cokołu pomnika Lotnika z Placu Unii Lubelskiej. Tego samego na którym Jan Bytnar "Rudy" wymalował Kotwicę. Resztki cokołu znajdują się w parku przy ulicy Kwatery Głównej.

Grenadierami nazywano żołnierzy szkolonych w rzucaniu ręcznych granatów. Pojawili się oni w armiach europejskich w XVII wieku. W końcu XVIII w. formacje grenadierów przekształcono w oddziały wyborowe. Składały się one z żołnierzy największego wzrostu i najsprawniejszych fizycznie. W Polsce grenadierzy pojawili się w XVII wieku. Oddziały grenadierów istniały za Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego.

9. Grób lejtnanta Łukina

(ul. Mazowiecka)

W Starej Miłosnej, na piaszczy-
stej wydmie przy ulicy Mazo-
wieckiej na skraju lasu, znajduje
się mogiła rosyjskiego oficera
Konstantego Dimitriewicza Łu-
kina – lejtnanta lejbgwardii ar-
tylerii konnej.

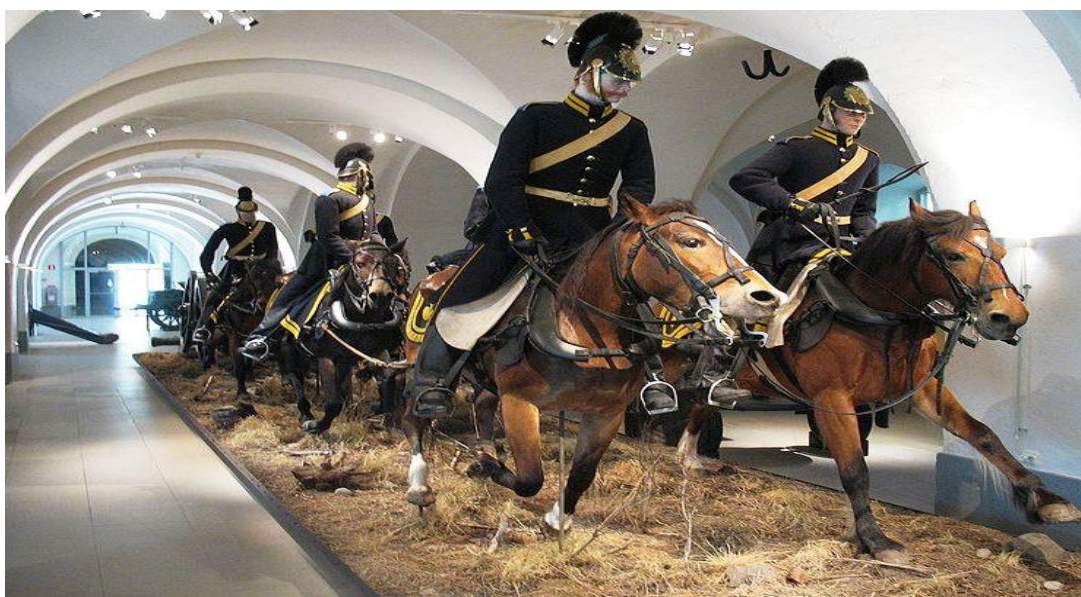
Nazwisko jego matki wyjaśnia
nam, dlaczego spośród tysięcy
zabitych oficerów i żołnierzy
rosyjskich właśnie Łukin spo-
czął w grobie, który zachował
się do czasów nam współczes-
nych.

Jego matka wywodziła się bowiem z rodziny pochodzenia holenderskiego (van der Vlit), która osiadła w Rosji w XVIII wieku i która posiadała duże wpływy w strukturach państwa rosyjskiego.

Lejtnant Łukin został ciężko ranny w bitwie pod Wawrem 19 lutego 1831 roku a następnie w wyniku odniesionych ran zmarł w szpitalu polowym w Starej Miłosnie.

Z kronik Litewskiego pułku piechoty gwardii wynika, że z 19 na 20 lutego 1831 roku pułk rozlokował się po prawej stronie szosy brzeskiej przed Starą Miłosną. W pobliżu jego biwaków pogrzebano poległych żołnierzy. Jest bardzo możliwe, że grób lejtnanta Łukina w sposób niezamierzony stał się symbolicznym pomnikiem zbiorowej mogiły żołnierzy rosyjskich poległych i zmarłych od ran w walkach z dnia 19 lutego 1831 roku.

Działon gwardyjskiej artylerii konnej w pełnym galopie.

10. Kapliczka z 1829 roku

(ul. Międzyborska)

Mały placyk pomiędzy tą kapliczką a kaplicą sanktuarium tworzy swoisty „Grochowski Plac Trzech Krzyży” (patrz zdjęcie obok).

Murowana kapliczka przydrożna z 1829 roku stoi na ulicy Międzyborskiej przy alei Stanów Zjednoczonych, na warszawskim Grochowie.

Jest to miejsce szczególne, bowiem przekazy ustne mówią, że tutaj grzebano Polaków poległych podczas bitwy pod Olszynką Grochowską w 1831 roku.

Kapliczka znajduje się w pobliżu kościoła – Sanktuarium Matki Bożej Królowej Polskich Męczenników.

Kapliczka posiada dach dwuspadowy, zamykane metalowe drzwiczki, zaś wewnątrz znajduje się figura Matki Bożej Niepokalanej, przyozdobiona kwiatami, które kupują mieszkańcy okolicznych domów.

W latach 80-tych XX wieku okoliczna ludność modliła się przed kapliczką o pozwolenie na budowę kościoła.

11. Karczma w Starej Miłosnej

(Trakt Brzeski)

Karczma w Starej Miłosnej – wzniesiona w XIX wieku jako „Oberża na Trakcie”.

Podczas trwania bitew wawerskich, w lutym i marcu 1831 roku, w karczmie stacjonowało dowództwo wojsk rosyjskich na czele z gen. Grigorijem Rozenem i gen. Fiodorem Geismarem.

Główny budynek karczmy zachował się do dziś choć do końca nie wiadomo, czy to ten sam z roku 1831. Znajduje się jednak na pewno w tym samym miejscu co budynek z okresu powstania listopadowego. W okresie PRL-u, latach 1948 i 1960 był przebudowany i nazywany potocznie „Szafa gra”. Na początku XXI wieku znaczna część obiektu została rozebrana a w jej miejscu powstał parking sklepu sieci MarcPol i sklep ogrodniczy

Zdewastowana część zachodnia (dawnej karczmy) jeszcze istnieje.

12. Komora wodna na Pradze

(ul. ks. Kłopotowskiego 1/3)

Filigranowy, klasycystyczny budynek komory wodnej z monumentalną kolumnadą należy do najcenniejszych zabytków Pragi. Zbudowany został w latach 1824-1825 według projektu Antoniego Corazziego, autora planów m.in. Teatru Wielkiego, Pałacu Staszica i gmachów przy pl. Bankowym. Rzeźbę boga morza, Posejdona w rydwanie ciągniętym przez hipokampy (konie o rybich ogonach) wykonał Tomasz Acciardi.

Komora wodna należała do Wydziału Mostowego, który to nadzorował eksploatację mostu łyżwowego na Wiśle i pobierał opłaty "mostowe".

Most łyżwowy spinający od wiosny do jesieni oba brzegi Wisły, stanowił tymczasową przeprawę przez rzekę, opartą na płaskodennych łodziach, tzw. łyżwach, i rozbieraną na zimę, by nie zniszczyła jej płynąca rzeką lodowa kora. Do dziś o wiślanej przeszłości budynku świadczy wmurowany w cokół żeliwny wodowskaz pokazujący wysokie stany wody. Na budynku zostały umieszczone tablice z XIX wieku, pokazujące poziomy wody z czasów wiślanych wylewów z lat 1813, 1839 i 1844.

W okresie Powstania Listopadowego, budynek zajmowało wojsko polskie. Wokół zbudowano umocnienia ziemne przyczółku mostowego, kontrolowanego i obsadzonego przez Polaków.

Po otwarciu w 1864 roku stałego mostu Kierbedzia budynek komory stracił swoją pierwotną funkcję i zaczął ulegać degradacji. W 1869 roku jego zachodnie skrzydło zostało rozebrane, a wschodnie nadbudowane.

Komora przetrwała II wojnę światową, jednak była kompletną ruiną, w takim stanie została wpisana do rejestru zabytków w lipcu 1965 roku.

Odbudowa Komory miała miejsce dopiero w latach 1975-1978. Wówczas rozebrano wschodnie, zrujnowane skrzydło i zrekonstruowano obydwie boczne skrzydła według projektu architekta Bolesława Świderskiego.

W latach 2007-2008 wykonano remont kapitalny budynku według projektu arch. Anny Rostkowskiej. Obecnie mieści się tu Urząd Stanu Cywilnego dla dzielnicy Warszawa Praga-Północ.

13. Kościół i cmentarz na Kamionku

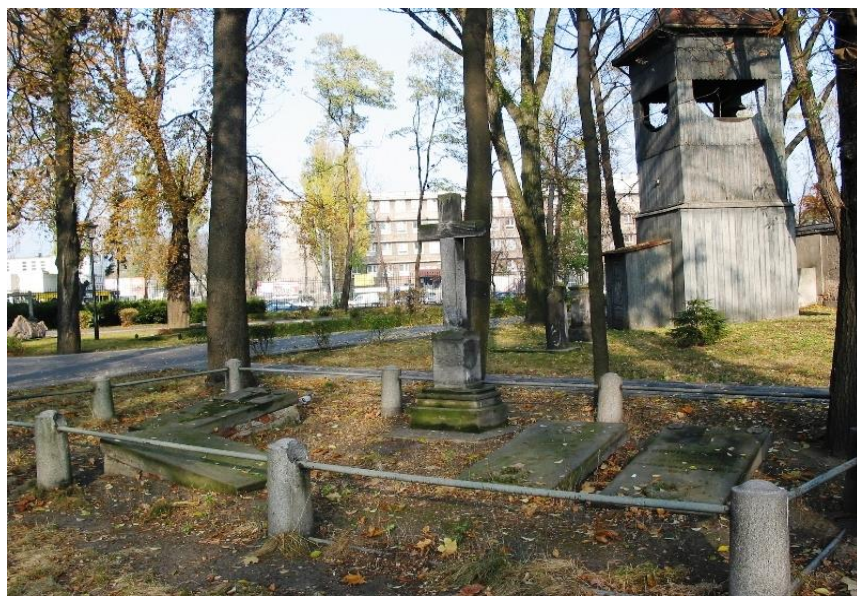
(ul. Grochowska 365)

Przy parafii Kamionek istniał od XIV wieku cmentarz grzebalny, który był czynny do końca wieku XIX tj. do czasu otwarcia cmentarza komunalnego na Bródnie. Usytuowany był w miejscu, gdzie do XVIII wieku stał najstarszy kościół na Pradze, a później kaplica cmentarna, od 1917 roku pełniąca rolę kościoła parafialnego. Kościół i cmentarz mieściły się w pobliżu dawnego pola elekcyjnego, były świadkami wielu ważnych wydarzeń historycznych, o których mówią pamiątkowe tablice umieszczone na obecnym kościele.

Obecny kościół – Konkatedrę pod wezwaniem Matki Boskiej Zwycięskiej wzniesiono według projektu Konstantego Jakimowicza, w latach 1929-1933 w stylu modernistycznym z elementami architektury romańskiej jako wotum za zwycięstwo w Bitwie Warszawskiej 1920 roku i cudowne uratowanie Polski i Europy przed bolszewicką nawałą. Poświęcenia i wmurowania kamienia węgielnego dokonał 8 września 1929 roku kard. A. Kakowski

Wmurowany on jest obecnie w ścianę miejscowej świątyni, z prawej strony wejścia do kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej. W trakcie budowy kościoła większa część cmentarza uległa zniszczeniu a zebrane szczątki zmarłych umieszczono pod ołtarzem głównym.

Do dzisiaj zachowały się tylko fragmenty cmentarza na którym pochowani są powstańcy i obrońcy Warszawy, ofiary bitwy ze Szwedami (1656), Rzezi Pragi (1794) i Bitwy pod Olszynką Grochowską (1831). Spoczywają tutaj m.in. gen. Jakub Jasiński i gen. Tadeusz Korsak.

15 sierpnia 1931 roku w nowej świątyni kamionkowskiej, wzniesionej według projektu inż. Konstantego Jakimowicza, odprawiono pierwszą Mszę św.

Umieszczone na frontonie godła Papieży przypominają działalność w Polsce nuncjusza papieskiego Achillesa Ratii, późniejszego Ojca Świętego Piusa XI.

Świątynia usytuowana jest wśród pięknego starodrzewia dawnego cmentarza, od strony zaś apsydy tafla jeziora kamionkowskiego dodaje miejscu temu swoistego uroku.

8 grudnia 1981 roku przed kościołem odsłonięty i pobłogosławiony został obelisk upamiętniający wszystkich spoczywających na historycznym cmentarzu kamionkowskim oraz osobę bohaterskiego ks. Ignacego Skorupki. 9 kwietnia 1995 roku na placu przed kościołem ustawiono symboliczny pomnik Zbrodni Katyńskiej z inicjatywy Stefana Melaka.

14. Kościół na pl. Szembeka

(ul. Chłopickiego)

Historia kościoła i parafii jest ściśle związana z wydarzeniami powstania listopadowego a szczególnie z rozegraną w pobliżu bitwą o Olszynkę Grochowską. Kościół pod wezwaniem Najczystszej Serca Maryi jest pomnikiem ku czci poległych w tej bitwie.

Pierwsza wzmianka o kościele, dotyczy drewnianej świątyni zbudowanej w końcu 1924 roku, przez pierwszego proboszcza księdza Jana Sztukę. Parafię erygował 25 lutego 1925 roku, kardynał Aleksander Kakowski. Obszerny plac pod budowę ofiarował mieszkaniec Grochowa, Jan Łaski – przedsiębiorca i budowlany, prezes Spółki Seryjnej Budowy Domów. Drewniana świątynia została postawiona w 6 tygodni i przetrwała do 12 września 1944 roku. Spłonęła, kiedy wojska radzieckie zajmowały Pragę..

Szybki przyrost ludności na Grochowie spowodował konieczność budowy większej świątyni. W setną rocznicę Powstania Listopadowego, Komitet Budowy Kościoła, podjął działania w celu gromadzenia funduszy i materiałów. 10 czerwca 1934 roku poświęcono kamień węgielny, a budowę w stanie surowym ukończono w 1941 roku.

Podczas kopania fundamentów, natrafiono na dwie zbiorowe mogiły powstańcze. Podobnych mogił na terenie Grochowa znajdowano wtedy wiele. Prochy poległych umieszczano w symbolicznym grobowcu na Olszynie Grochowskiej.

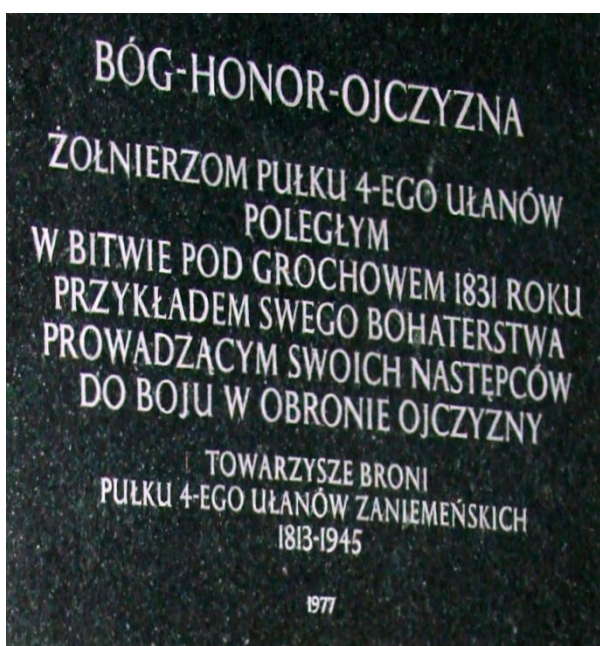

Kościół został wzniesiony według projektu architekta Andrzeja Boni przez Stanisława Kowalkowskiego w stylu modernistycznym.

Organizatorem, budowniczym i pierwszym proboszczem parafii był, aż do swojej śmierci 16 grudnia 1970 roku, ksiądz prałat Jan Sztuka. Konsekracji kościoła dokonał kardynał Stefan Wyszyński 30 października 1947 roku.. Miejsce wiecznego spoczynku w wybudowanym przez siebie kościele, znalazł także proboszcz, ksiądz

Jan Sztuka. Jego krypta grobowa znajduje się pod kaplicą nawy bocznej, przy ołtarzu Matki Boskiej Częstochowskiej.

W głównym przedsionku kościoła, po lewej stronie jest marmurowa tablica z nazwami pułków i nazwiskami dowódców walczących w bitwie grochowskiej. Pod chórem znajdują się cztery tablice pamiątkowe poświęcone: 2 Pułkowi Ułanów Grochowskich, 3 Pułkowi Ułanów, 4 Pułkowi Ułanów oraz 5 Pułkowi Ułanów Zamoyskich.

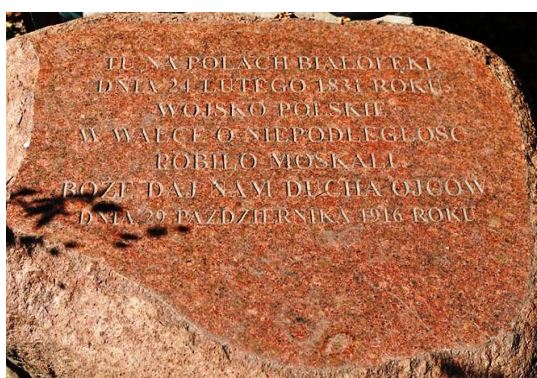
15. Krzyż „Białołęcki”

(ul. Białołęcka)

24 i 25 lutego 1831 roku miała miejsce jedna z większych i zarazem najbardziej znanych bitew powstania listopadowego, bitwa pod Białołąką.

Pierwszego dnia walk, 24 lutego Polacy pod dowództwem gen. Kazimierza Małachowskiego zagroździłi drogę oddziałom rosyjskiego księcia Szachowskiego, który z rozkazu feldmarszałka Iwana Dybicza próbował zająć i uderzyć od tyłu oddziały polskie znajdujące się pod Grochowem. Po krwawych walkach, pod wieczór Polacy ze względu na liczebną przewagę Rosjan wycofali się w kierunku Bródna. Przez noc miały miejsce jedynie pojedynki poszczególnych batalionów wykonujących misje sabotażowe.

Rankiem 25 lutego wojska polskie zostały wzmocnione siłami 1 Dywizji Piechoty gen. Jana Krukowieckiego. Tego dnia po raz drugi wojska polskie i rosyjskie starły się w tym miejscu, tym razem jednak Rosjanie zostali dotkliwie pobici i zmuszeni do kolejnego odwrotu przez Białołąkę, Grodzisk, Marki, Ząbki do głównej armii rosyjskiej znajdującej się w Wawrze, Kawęczynie i na Wygodzie. Bitwa pod Białołąką pokrzyżowała całkowicie plany operacyjne Dybicza przyspieszając o jeden dzień walną bitwę pod Grochowem.

Dla upamiętnienia bitwy pod Białołąką i oddania czci walczącym żołnierzom Powstaniu, mieszkańcy Bródna ustawili przy ul. Białołęckiej w pobliżu Kanału Żerańskiego głaz kamienny z żelaznym krzyżem. Nad pomnikiem tym opiekę sprawuje młodzież szkolna ze Szkoły Podstawowej nr 231, położonej przy ul. Juranda ze Spychowa.

Tablica wystawiona przez mieszkańców 29 października 1916 roku w celu upamiętnienia tej bitwy.

Napis głosi: „TU NA POLACH BIAŁOLEKI DNIA 24 LUTEGO 1831 ROKU WOJSKO POLSKIE W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ POBIŁO MOSKALI. BOŻE DAJ NAM DUCHA OJCÓW. DNIA 29 PAŹDZIERNIKA 1916 ROKU.”

16. Krzyż „kolejowy”

(ul. Chłopickiego 50, przy przejeździe kolejowym)

Krzyż metalowy, wykonany ze stalowych rur, z rzeźbą Pana Jezusa znajduje się tuż za przejazdem kolejowym, po prawej stronie idąc ul. Chłopickiego w kierunku terenów PKP. Postawiony w roku 1912 dla upamiętnienia miejsca bitwy w dniu 25 lutego 1831 roku.

Krzyż ustawiono w miejscu gdzie w czasie bitwy o Olszynkę Grochowską odłamki granatu zraniły w obie nogi gen. Józefa Chłopickiego.

Pierwotnie jego miejsce znajduje się tam, gdzie obecnie jest peron stacji kolejowej PKP „Warszawa Olszynka Grochowska”. Przeniesiony został ze względu na budowę peronu.

W okolicy dzisiejszego krzyża, przejazdu kolejowego i stacji PKP znajdowały się stanowiska batalionów 7 pułku piechoty liniowej, dowodzonego przez płk. Feliksa Grotowskiego.

17. Krzyż „Grochowski”

(ul. Grochowska 80/82)

Jest to ostatni na Grochowie charakterystyczny krzyż z epoki powstania listopadowego. Jego górne ramiona osłonięte są blachą w kształcie półkola z wąskim paskiem blachy na obwodzie, tworzącym zadaszenie.

W czasie bitwy grochowskiej 1831 roku rejon styku (ulica Podolska) Starego Traktu (ulica Styrska) z Szosą Brzeską (ulica Grochowska), włączając w to tereny obecnego parku Wierzbickiego, były ważną pozycją obronną Wojska Polskiego. Tu przebiegała linia tzw. „Okopów Skrzyneckiego”, na których miejscu do dziś znajduje się krzyż pamiątkowy

Drewniany krzyż to również dawne miejsce pochówku polskich żołnierzy.

Teren ten obsadzały trzy bataliony z 3 dywizji piechoty gen. Jana Skrzyneckiego. Zaciepła obrona odcinka zakończyła się odparciem ataku rosyjskiego, co spowodowało wycofanie się Starym Traktem rozbitych oddziałów rosyjskich do miejsca dowodzenia Dybicza na Dębowej Górze (Marsa/Żołnierska). W trakcie bezładnego odwrotu, bataliony wroga utopiły w sąsiadujących bagnach kilka armat i utraciły wielu żołnierzy.

4 Pułk Piechoty, słynni „Czwartacy” pod dowództwem płk. Ludwika Bogusławskiego. Pułk wchodził w skład 3 Dywizji Piechoty.

18. Krzyż „rocznicowy”

(ul. Grochowska 233)

W 1880 roku, w pięćdziesiątą rocznicę wybuchu powstania listopadowego przed kamienicą Baliszewskich, przy ulicy Grochowskiej 233 ustawiono krzyż pamiątkowy. Fundatorem był Józef Baliszewski (1850-1926), syn właściciela okolicznych dóbr – fundatora krzyża „Żymirskiego”.

Obecny krzyż wykonany został przez „PANÓW TOTUE TUUE”, parafii Nawrócenia św. Pawła Apostoła. Poświęcony został 27.04.2002 roku przez Biskupa Ordynariusza Kazimierza Romaniuka.

Podczas bitwy pod Olszynką Grochowską w okolicy obecnego krzyża, stacjonowały bataliony Grenadierów Gwardii, pod dowództwem gen. hrabiego Wincentego Krasieńskiego.

19. Krzyż „Żymirskiego”

(ul. Grochowska, róg Międzyborskiej)

Pierwszy drewniany krzyż ustawiono w tym miejscu w 1820 roku. Ufundował go Stanisław Baliszewski, ówczesny właściciel okolicznych dóbr, jako wotum wdzięczności za uratowanie Grochowa przed epidemią cholery.

W latach 50-tych XX wieku krzyż został zniszczony przed nieznanego "szaleńca".

Obecny, kolejny już krzyż z rzeźbą Pana Jezusa jest drewniany i ma wysokość 6 metrów. Teren wokół krzyża jest ogrodzony metalowym płotkiem o wysokości 1,2 metra.

Krzyż został odnowiony w 1999 roku w miejscu poprzedniego, który upadł ze starości. Został poświęcony przez ks. prał. Zdzisława Gniazdowskiego, proboszcza parafii na Kamionku.

W czasie trwania bitwy grochowskiej, nieopodal krzyża znajdował się lazaret wojskowy (szpital), gdzie zwożono z pola bitwy rannych żołnierzy. Według lokalnej tradycji, przywieziono tutaj ciężko rannego gen. Franciszka Żymirskiego, który pod tym krzyżem zmarł.

Obecna ulica Międzyborska do roku 1950 nazywała się ulicą Żymirskiego.

20. Kwatera gen. Chłopickiego

(ul. Zamieniecka)

W okolicach ulicy Zamienieckiej nie opodal placu Szembeka, stał mały, drewniany dworek na wpół rozebrany i spalony z niewielkim ogródkiem.

Służył on za kwaterę gen. Józefa Chłopickiego. Generał spał w nim na posłaniu ze słomy razem ze swoim adiutantem.

Nie było, więc w otoczeniu Chłopickiego pięknych pań ani przepychu salonu opisanych przez Stanisława Wyspiańskiego w "Warszawiance".

Skrzyżowanie ulic: Grochowskiej i Zamienieckiej

21. Mogiła Rosjan

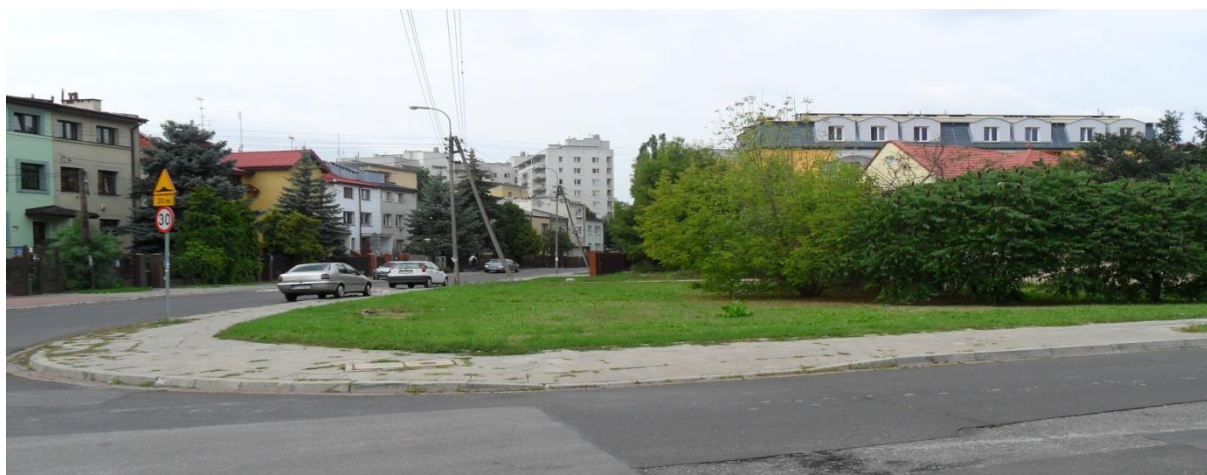
(róg ul. Liwieckiej i Styrskiej)

Po bitwie grochowskiej, w pobliżu Starego Traktu (ulica Styrska), Rosjanie pochowali swych zabitych i usypali niewielki wzgórek.

W czasach zaborów wokół tej mogiły powstała wypaczona legenda, jakoby miała być zbiorowym grobem żołnierzy polskich, a miejscowa ludność wzgórek otaczała czcią, jak mogiłę bohaterów. Nawet Pan Zalewski, ówczesny właściciel Grochowa II, obsadził miejsce żywopłotem i zaczął stawiać tu krzyż. Prace przerwała interwencja żandarmów, grożąc inicjatorowi zesłaniem na Sybir.

Dopiero na pocz. lat dwudziestych XX w. sprawę definitywnie wyjaśnił płk. Bronisław Gembarzewski, historyk wojskowości, dyr. Muzeum Wojska Polskiego, stwierdzając wówczas autorytatywnie, że to mogiła żołnierzy rosyjskich.

Miejsce do dziś jest zaznaczone charakterystycznym układem chodników u zbiegu ul. Liwieckiej i Styrskiej. Pozostaje poza sferą zainteresowania budowniczych.

22. Olszynka Grochowska

Nazwa Olszynka Grochowska znana jest chyba każdemu dorosłemu Polakowi. To w tym

miejscu rozegrała się najkrwawsza bitwa zrywu narodowyzwoleńczego Polaków w obronie niepodległości podczas Powstania Listopadowego w dniu 25 lutego 1831 roku. Obecny rezerwat „Olszynka Grochowska” pokrywa się częściowo z historyczną Olszynką bronioną przez oddziały powstańcze w 1831 roku. Olszynka Grochowska przeszła do historii jako polskie Termopile. Dała siłę i przeświadczenie Polakom, o tym, że skuteczna walka z armią rosyjską jest możliwa.

Na przestrzeni lat miejsce to uległo wielu zmianą. Najpierw wycięto las mocno zniszczony w trakcie bitwy, potem osuszono ba-

gna i łąki. Do lat międzywojennych dotrwała tylko jedna olcha, na której wisiała tabliczka z napisem o treści:

„Jestem jedyną wnuczką bohaterów z 1831 roku. Mam w sobie krew praojców, którzy tu padli. Ludzie nie rańcie mnie! Dajcie żyć jeszcze radością, że Polska wolna!”

Po przyłączeniu Grochowa do Warszawy w 1916 roku wystąpiono z planami założenia Parku Narodowego. W trakcie prac ziemnych prowadzonych na tym terenie w różnych okresach czasu natrafiono na szczątki ludzkie, elementy oporządzenia żołnierzy polskich i rosyjskich, a także fragmenty broni palnej i siecznej. Szczątki poległych żołnierzy składano we wspólnej mogile wykopanej na szczycie niewielkiej wydmy, która znajduje się w północno-wschodniej części obecnego rezerwatu. 2 lipca 1916 r. w 85 rocznicę bitwy w obecności 100.000 osób, działacze Towarzystwa Przyjaciół Grochowa postawili w tym miejscu drewniany krzyż .

11 marca 1931r. w 100 rocznicę bitwy odbyły się przy krzyżu patriotyczne uroczystości związane z wmurowaniem kamienia węgielnego pod przyszłe mauzoleum.

W 1936r. ufundowano żelazny krzyż oraz kamienny cokół a na nim tablicę pamiątkową z napisem:

„Przechodniu powiedz współbraciom, że walczyliśmy mężnie i umierali bez trwogi Ale z troską w sercu o losy Polski Losy przyszłych pokoleń - o wasze losy”.

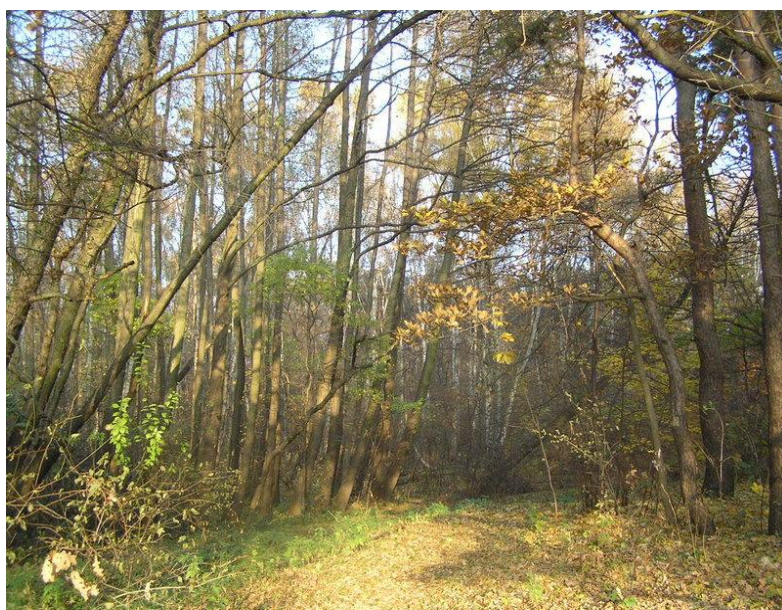

W 1936 roku zasadzono na terenie dawnej Olszynki pierwsze drzewa. Wybuch II wojny światowej przerwał zalesianie terenu i prace zmierzające do budowy mauzoleum. Po zakończeniu wojny powrócono do realizacji przedwojennych planów i ponownie obszar Olszynki zalesiono w latach 1947-1950. W ten sposób utworzono jeden z większych obszarów zieleni wysokiej po wschodniej stronie miasta Warszawy, który stał się naturalną barierą rozwoju miasta i miejscem wypoczynku dla mieszkańców okolicznych osiedli. Rezerwat przyrody „Olszynka Grochowska” powołany został na mocy zarządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 24 listopada 1983 roku. Olszynka Grochowska zaliczona została do rezerwatów krajobrazowych, ponieważ celem jego utworzenia było zachowanie ze względów krajobrazowych, społecznych i historycznych fragmentu lasu rosnącego na obszarze pola bitwy pod Grochowem w 1831 roku.

Powierzchnia uroczyska Olszynka Grochowska wynosi na dzień dzisiejszy 69,39 ha z czego w skład rezerwatu wchodzi 56,46 ha. Pozostała część tj. 12,93 ha stanowi otulinę rezerwatu. Zadaniem otuliny jest ochrona rezerwatu przed ingerencją zewnętrzną, a więc jej eliminowanie lub ograniczenie do minimum.

Olszynka Grochowska ma jasne i czytelne granice. Mocno wydłużony kształt uroczyska ograniczony jest ulicami Szeroką, Chłopickiego, a od południowo zachodniej strony linią kolei z Warszawy do Otwocka. W północno-zachodniej części kompleks graniczy z Ośrodkiem Badawczym Kolejnictwa. Na południowym skraju rezerwatu znajdują się fragmenty umocnień ziemnych z czasów Insurekcji Kościuszkowskiej.

W 1794 roku, gdy Warszawie zagroziły wojska pruskie i rosyjskie, Kościuszko nakazał otoczyć stolicę siecią fortec. Na skraju lasu Olszynka, przy starym trakcie biegnącym do Warszawy od wschodu, zbudowano fort ziemny oznaczony numerem XIX. Do istnienia tego fortu nawiązuje nazwa pobliskiej ulicy Wały Kościuszkowskie

23. Plac 1831 roku

(prostokąt utworzony z ulic: Kordeckiego, Zana, Domeyki i Zalewskiego)

Plac w tym miejscu oficjalnie został zatwierdzony w 1930 roku. Miał on być elementem większej alei biegnącej prostopadłe do ul. Grochowskiej. Rok później odbyły się na nim uroczystości państwowe 100 rocznicy powstania listopadowego, z którego datą związana jest zarówno nazwa placu jak również okolicznych ulic. Plac otaczają głównie nieduże, przedwojenne jeszcze domy.

Dnia 20 listopada 2007 roku zakończono remont placu. Wytyczone zostały nowe alejki wzdłuż których stanęły nowe latarnie. Posadzono drzewa i krzewy, ustawione zostały ławki i kosze na śmieci, a także zorganizowano miejsce zabaw dla dzieci. Plac nie jest ogrodzony, jedynie niewielkim płotkiem otoczone są miejsca zielone.

Przed bitwą grochowską, w okolicach obecnego placu miały swoje stanowiska bataliony 3 pułku piechoty liniowej, pod dowództwem ppłk Ksawerego Dąbrowskiego.

24. Plac gen. Piotra Szembeka

(rejon ulic: Chłopickiego, Sztuki, Grochowskiej i Kordeckiego)

Plac został wytyczony w 1919 roku. Otoczony został niewielkimi kamienicami, a w centralnym miejscu stanął w 1924 roku drewniany kościół parafii Najczystszej Serca Maryi Panny. Dziesięć lat później zdecydowano się na budowę kościoła murowanego, który ukończono dopiero po wojnie.

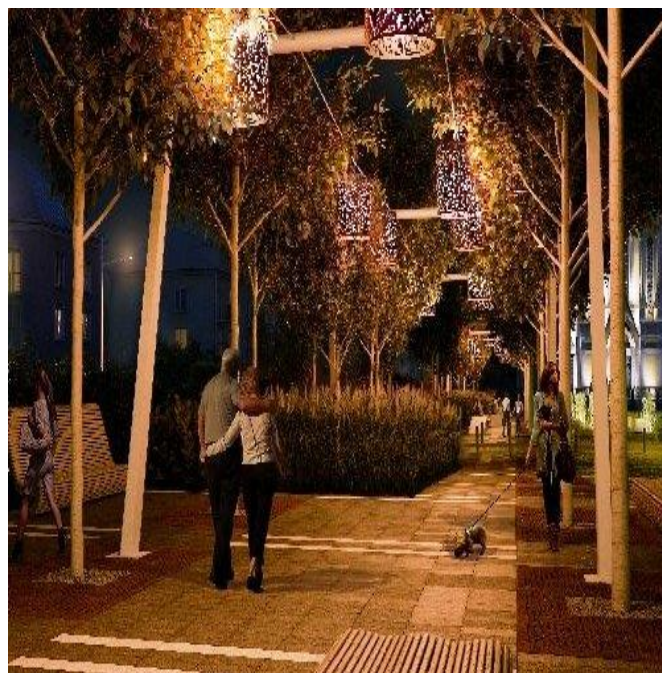
W PRL-u po zachodniej stronie placu stanęły współczesne budynki. W latach 2011-2012 plac został przebudowany i zmodernizowany.

Patronem placu jest Piotr Szembek, generał dywizji wojsk polskich w 1831 roku.

Generał Piotr Szembek należał do tej części polskiej generalicji, która najszybciej poparła powstanie listopadowe. W 1806 roku ukończył Akademię Wojskową w Berlinie i wstąpił do wojska pruskiego, lecz już pod koniec tego roku był w wojsku polskim. Brał udział w kampanii na Pomorzu w 1807 roku, w wojnie z Austrią w 1809 roku oraz w kampaniach napoleońskich w latach 1812-1813. W Powstaniu Listopadowym był krótko gubernatorem Warszawy a później dowódcą 4 dywizji piechoty. Wyróżnił się w bitwach pod Wawrem i Grochowem.

18 maja 2013 roku po dwóch latach prac budowlanych oddano mieszkańcom Grochowa „nowy” plac z kolorową fontanną, nowoczesnymi lampionami, na którym posadzono piękne brzozy. W niedalekiej przyszłości ma stanąć tutaj pomnik generała Szembeka.

25. Pomnik gen. Franciszka Żymirskiego

(ul. Korkowa 27)

Pomnik znajduje się na terenie posesji kościoła św. Wacława. Odślonięty został 6.XII.1987 roku, w 157 rocznicę wybuchu Powstania Listopadowego i poświęcony przez JE ks. bpa. Władysława Miziołka i JE ks. bpa. Stanisława Kędzioreę. Pomnik przedstawiający popiersie generała powstał według projektu artysty rzeźbiarza Stanisława Sikory. Upamiętnia postać gen. dyw. Franciszka Żymirskiego (1779-1831).

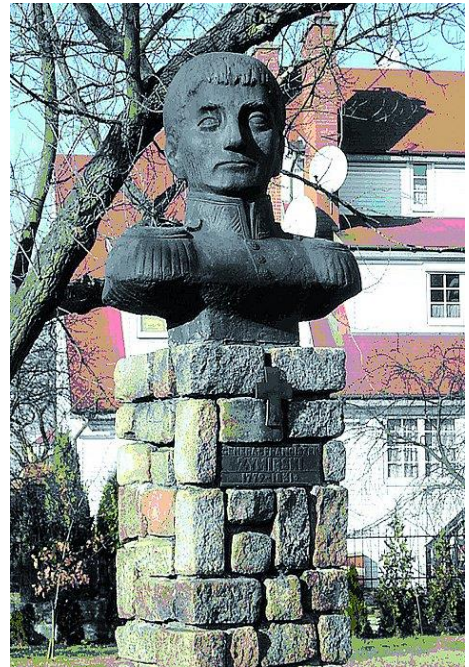
Franciszek Żymirski do wojska polskiego wstąpił w 1785 roku. Brał udział w insurekcji kościuszkowskiej w roku 1794. Trzy lata po jej upadku wstąpił do Legionów Polskich i walczył w kampaniach 1797-1801. W latach 1803-1804 walczył na San Domingo. Brał udział w kampaniach napoleońskich: w 1805-1806, 1807, 1809 oraz w 1812 roku. W roku 1813 bronił Zamościa a następnie przebywał w rosyjskiej niewoli. W latach 1815-1830 był generałem armii Królestwa Polskiego.

W noc listopadową 1830 r. wyprowadził swój pułk gwardii na plac apelowy i czekał na ukonstytuowanie się władz powstańczych. Nie zezwolił podwładnym na aktywne wystąpienie po stronie powstańców ale jednocześnie odmówił Konstantemu na użycie pułku do tłumienia powstania. 3 grudnia 1830 roku Żymirski na czele pułku grenadierów wziął udział w słynnej manifestacji na Placu Bankowym, gdzie przemówił do swych oficerów:

„Źle się stało panowie, ale gdyśmy podnieśli broń - to nam jej złożyć nie wolno, - nie wolno! Trzeba zwyciężyć lub zginąć, innego wyjścia nie ma bo nam Rosja nigdy tego powstania nie przebaczy - lecz niech każdy z nas, wódz, oficer, żołnierz postanowią jednoznacznie - szczerze - święcie - zwyciężyć lub zginąć - to żadna siła się nam nie oprze - zwyciężymy”.

W czasie bitwy pod Olszynką Grochowską dowodził 2 Dywizją Piechoty, broniącą kluczowej pozycji. Dywizja poniosła ogromne straty, ale przez wiele godzin powstrzymywała gwałtowne ataki rosyjskie. W czasie krwawego boju gen. Żymirski został śmiertelnie ranny (kula armatnia oberwała mu ramię). Zdążył jeszcze podyktować ostatni list do żony.

Pomimo wysiłku lekarzy zmarł. Według legendy Franciszek Żymirski zmarł w pobliżu krzyża znajdującego się na Grochowie na rogu ulicy Międzyborskiej i Grochowskiej.

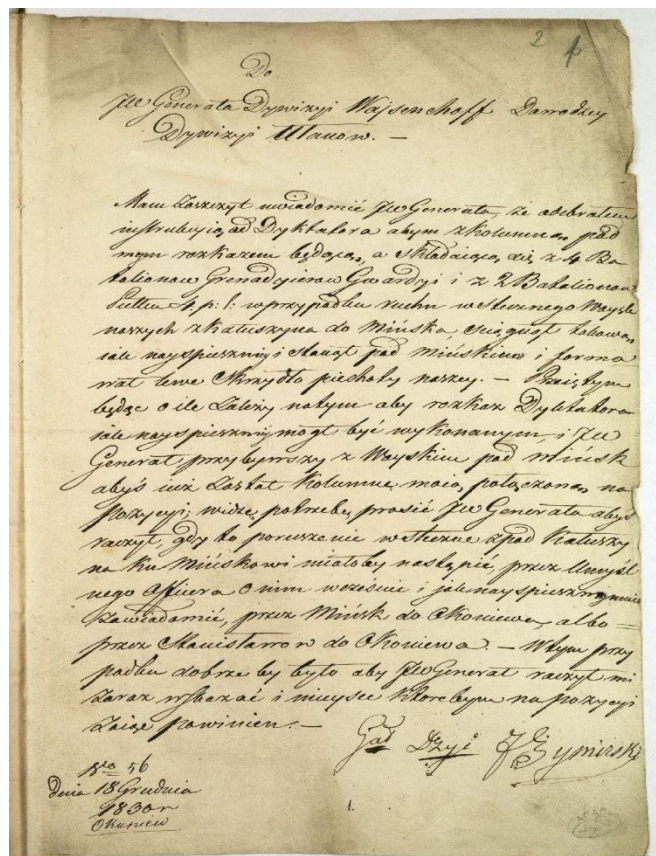
Pochowany został w kościele w Klembowie w dawnym swoim majątku, gdzie w 2001 roku

na ścianie kościoła, lokalna społeczność umieściła tablicę pamiątkową i wykonany w kamieniu portret generała

Generał był człowiekiem głębokiej wiary i prawości charakteru. Do końca życia wierny był hasłu Bóg- Honor- Ojczyzna.

Prezentowany rozkaz jest jednym z kilku wysłanych przez Żymirskiego na przełomie 1830 i 1831 roku, do gen. Jana Weysenhoffa dowódcy dywizji ułanów, zachowanych w teczce oznaczonej jako „Sztab dywizji ułanów. Korespondencja i rozkazy generała dywizji Żymierskiego od 18 grudnia 1830 r.”. Pozwalają one na śledzenie dyslokacji tej jednostki wojskowej i poznanie planów, jakie wobec niej miał Żymirski.

26. Prochownia

(ul. Prochowa)

W czasie powstania listopadowego, wokół skrzyżowania ulicy Prochowej z ulicą Wiatraczną znajdowały się składy prochu, należące do Twierdzy Warszawa. Były to dwa magazyny tzw. Artyleryjskie.

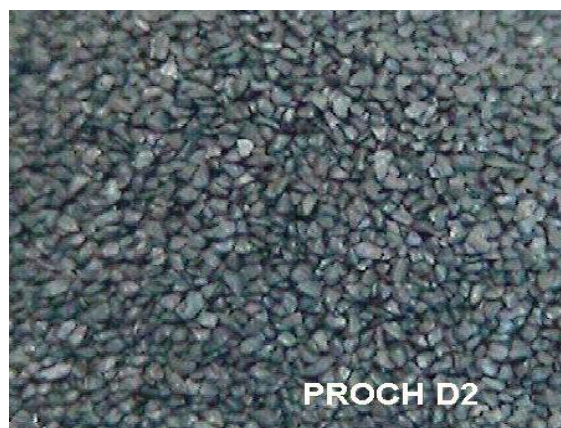
W fortyfikacjach rosyjskich magazyny prochowe umieszczane były bardzo często poza fortami jak w np. przypadku Twierdzy Warszawa – na Grochowie

W późniejszym okresie wokół obecnej ulicy Prochowej powstała niewielka osada zwana Prochownią.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego rozbudowa ulicy była utrudniona z uwagi na plany utworzenia szerokiej na 100 metrów, brukowanej alei ciągnącej się od ulicy Grochowskiej aż do lasu „Olszynka”, dla upamiętnienia bitwy z 1831 roku.

Plany pokrzyżował wybuch II wojny światowej.

Przykład
prochowni –
Fort Bema
w Warsza-
wie

27. Rogatki Grochowskie

(Zamoyskiego 36 i Zamoyskiego 55)

Dwa klasycystyczne budynki zbudowane u zbiegu ulicy Zamoyskiego, Lubelskiej i Grochowskiej, w latach 1816-1818 według projektu Jakuba Kubickiego. W jednym budynku urzędował carski dozorca policyjny a w drugim poborca zbierający opłaty za wwóz niektórych towarów (np. artykułów spożywczych). Budynki charakteryzuje wgłębny portyk podtrzymywany przez cztery jońskie kolumny, zwieńczony tympanonem. Dodatkowo wewnątrz portyku, na bocznych ścianach, a także nad oknami znajdują się płaskorzeźby o tematyce militarno-antycznej.

W okresie Powstania Listopadowego roгатki były świadkami wszystkich ruchów wojsk polskich, wyruszających na pola walk na prawym brzegu Wisły a także powracających z nich. W dniu bitwy grochowskiej obok rogatek, na terenie zajmowanym obecnie przez Dworzec Wschodni PKP, stacjonowała jazda polska pod dowództwem gen. Tomasza Łubieńskiego.

Rogatki grochowskie do 1889 roku stanowiły granicę Warszawy. Przy rogatek grochowskich (ówczesnie zwanych moskiewskimi) miała przystanek Kolej Jabłonowska. W 1915 roku wycofujące się wojska rosyjskie wysadziły w powietrze stację Rogatki Moskiewskie, od 1916 roku miała ona siedzibę w Rogatce Grochowskiej, pod nową nazwą Kamionek.

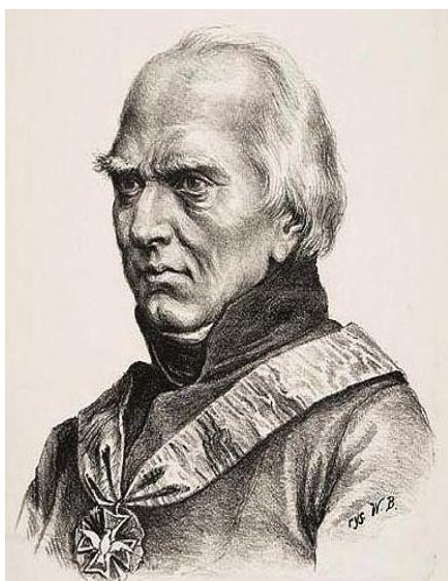

W 1961 roku w związku z modernizacją ulicy Grochowskiej, rogatek północną przesunięto o 10,5m w kierunku Dworca Wschodniego PKP, natomiast rogatek południową przesunięto w roku 2001, o 8,7m na teren odstąpiony przez Zakłady Cukiernicze „Edward Wedel”. Dawne położenie rogatek wyznacza klinkier na jezdni i chodniku. Warto dodać, że w latach 1957-1971 w rogatek północnej mieściły się siedziby Hufca ZHP Grochów i Hufca ZHP Saska Kępa a po ich połączeniu, siedziba Hufca ZHP Warszawa-Praga-Południe. Dzisiaj (2013 rok) w rogatek mieszczą się: Galeria Sztuki oraz Salon Mody Ślubnej.

28. „Słup Żelazny”

(ul. Grochowska, róg Siennickiej)

„Słup Żelazny” lub jak kto woli „Obelisk Traktu Brzeskiego”, powstał z inicjatywy Stanisława Staszica dla upamiętnienia budowy Szosy Brzeskiej, w szczególności zaś dla uczczenia pracy i trudu robotników pracujących przy tej ważnej i kosztownej inwestycji. Budowę traktu rozpoczęto w 1818 roku a zakończono w 1823. Trakt miał 200 km. długości i 12,5 m szerokości. Dwa lata później postawiono dwa bliźniacze pomniki: jeden w Warszawie, drugi w Terepolu. Oba przetrwały do naszych czasów. Warszawski znajduje się przy ulicy Grochowskiej, pomiędzy ulicami Podskarbińska a Siennicką. Odlany został z żelaza na kształt obelisku, którego frontową płaszczyznę zdobi dziewięć płaskorzeźb dłuta artysty-rzeźbiarza Pawła Malińskiego. Sześć płaskorzeźb w sposób realistyczny przedstawia pracę robotników przy budowie szosy, a trzy - widoki miast leżących przy tej szosie. Odsłonięty został 21 maja 1825r. Położenia kamienia węgielnego dokonał inicjator budowy pomników ks. Stanisław Staszic

W dniu bitwy grochowskiej w pobliżu pomnika usytuowany był lazaret wojskowy (szpital polowy). Opatrywano tu rannych i dokonywano tymczasowych zabiegów chirurgicznych.

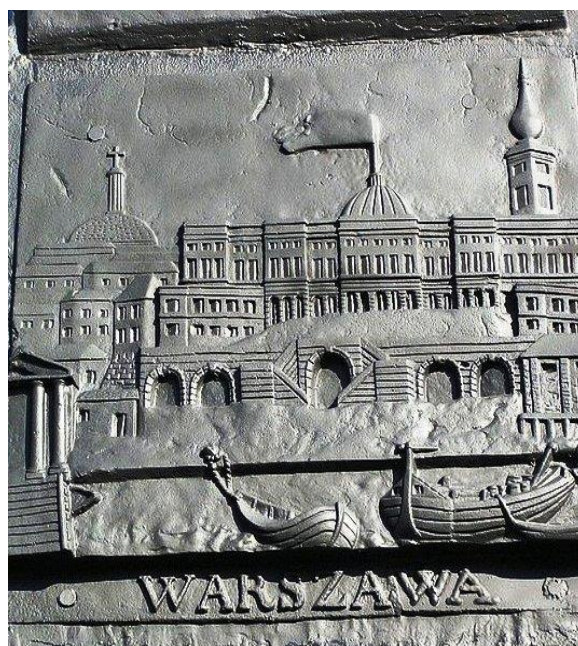
Przy samym pomniku zajął miejsce Wódz Naczelny wojsk polskich gen. książę Michał Radziwiłł wraz ze swoim sztabem i członkami Rządu Narodowego. Tutaj na chwilę przybył kierujący walką gen. Józef Chłopicki, aby uzyskać od naczelnego wodza zgodę na użycie do walki jazdy gen. Tomasza Łubieńskiego, stojącej nieopodal rogatek. Radziwiłł wyraził zgodę ale Łubieński rozkazu nie wykonał, co miało zgubny wpływ na dalszy przebieg bitwy.

Nieopodal słupa została odparta szarża pułku kirasjerów gwardii rosyjskiej księcia Alberta pod dowództwem płk. Meyendorffa, która bezpośrednio zagrażała Wodzowi Naczelnemu.

Dokonali tego „biali” ułani, z 2 pułku ułanów „grochowskich” płk. Ludwika Kickiego i raketnicy kpt. Karola Skalskiego a także piechurzy, artylerzyści, saperzy i taborycy – wszyscy, którzy akurat znajdowali się w pobliżu.

Obelisk doczekał się naszych czasów, ale jego stan techniczny wciąż się pogarszał. W okresie międzywojennym dokonano kilku zabiegów konserwatorskich, które tak naprawdę nie wiele mu pomogły. Dopiero w 1984 roku Urząd Wojewódzki i Dyrekcja Okręgowa Dróg Publicznych zleciły renowację obelisku Instytutowi Mechaniki Precyzyjnej w Warszawie. Prace zakończono w 1986 r. Obelisk przywrócono do poprzedniego stanu m.in. uzupełniając brakujące elementy.

29. Stanowisko dowodzenia gen. Józefa Chłopickiego

(ul. Grochowska róg ul. Kawczej)

U zbiegu ulic: Grochowskiej i Kawczej, gen. Chłopicki wyznaczył swoje stanowisko dowodzenia.

Z tego miejsca wraz ze swoim sztabem obserwował przebieg walk, wydawał polecenia i rozkazy, stąd też na czele prawej kolumny złożonej z czterech batalionów piechoty ruszył do kolejnego przeciw natarcia wypierając Rosjan z olszynki.

W pobliżu znajdowały się stanowiska 2 kompanii artylerii pozycyjnej, dowodzonej przez ppłk. Franciszka Piętkę. Artyleria ta wchodziła w skład 4 pułku strzelców pieszych.

30. Synagoga tzw. Okrągła

(ul. Jagiellońska 26)

Po powstaniu kościuszkowskim Szmul Zbytkower ufundował drewnianą synagogę na działce znajdującej się obecnie przy ul. Jagiellońskiej 26. W pierwszej dekadzie XIX w. jego syn, Ber Sonnenberg, założył obok drewniany bejt hamidrasz czyli „dom nauki”.

Gdy wybuchło powstanie listopadowe społeczność żydowska utworzyła Gwardię Narodową i Gwardię Miejską. W obu tych gwardiach służyło 1098 osób, co stanowiło 1/6 ogółu warszawskiej ludności żydowskiej. Gwardie wykorzystywano do służb pomocniczych jak pełnienie straży, wart itp.

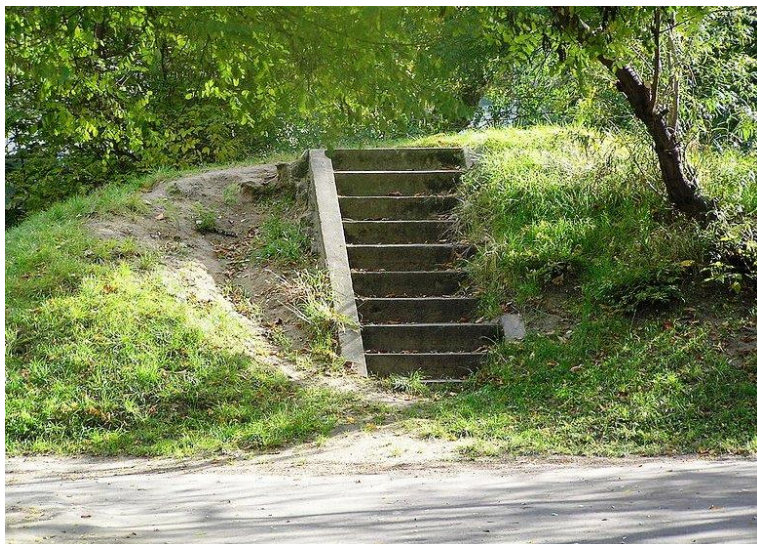
W trakcie trwania działań wojennych powstania listopadowego, obydwie budowle spłonęły.

Gmina żydowska na Pradze odbudowała synagogę w 1836 roku wg projektu znanego warszawskiego architekta Józefa Grzegorza Lessela.

Praska synagoga była rotundą przykrytą stożkowatym dachem. Salę główną otaczało niższe, dwukondygnacyjne obejście z trzema portykami. We wnętrzu świątyni znajdowała się ośmiokątna bima – podwyższone miejsce, otoczone żeliwnym ogrodzeniem.

W czasie II wojny światowej synagoga została spalona przez hitlerowców.

Obecnie na jej miejscu znajduje się plac zabaw dla dzieci

31. Szkoła Podstawowa nr. 60 im. Powstania Listopadowego

(ul. Zbaraska 3)

Szkoła Podstawowa Nr 60 im. Powstania Listopadowego to placówka o bogatej historii i tradycjach.

Przed I wojną światową na Grochowie była tylko jedna szkoła. Mieściła się przy ul. Grochowskiej 219. Z początkiem roku szkolnego 1915/1916 stała się pierwszą szkołą na Grochowie. Z dniem 1 września 1917 roku szkoła, mieszcząca się wówczas przy ul. Świdrzańskiej otrzymała Nr 60.

W nowym roku szkolnym 1965 uczniowie i nauczyciele wprowadzili się do nowego gmachu przy ul. Zbaraskiej 3, wkrótce potem odbył się uroczysty jubileusz 50-lecia Szkoły.

W tym samym roku, po uprzednich staraniach i przygotowaniach, Szkoła Podstawowa Nr 60 przyjęła imię Powstania Listopadowego, w rok później Komitet Rodzicielski ufundował Sztandar. Nosząc imię Powstania Listopadowego szkoła uczestniczy w uroczystościach związanych z rocznicami tego zrywu wolnościowego. Przedstawiciele szkoły, poczet sztandarowy biorą udział w koncertach rocznicowych, przy odsłonięciach tablic pamiątkowych,

opiekują się pomnikiem upamiętniającym bitwę o Olszynkę Grochowską.

32. Szkoła Podstawowa nr 215 im. Piotra Wysockiego

(ul. Kwatery Głównej 13)

Budynek szkoły został wybudowany pod koniec lat 50-tych XX wieku. Uroczyste otwarcie nowego roku szkolnego w nowo powstałej szkole nastąpiło 1 września 1960 roku. Od samego początku swojego istnienia, szkoła związała się z miejscem, w którym została wybudowana. Historyczne otoczenie pomogło wybrać patrona dla szkoły.

Imię ppor. Piotra Wysockiego - przywódcy spisku podchorążych - szkoła otrzymała 11 maja 1971 roku, 140 lat po Bitwie Grochowskiej. Wewnątrz budynku znajdują się gabloty szkolnej Izby Pamięci Narodowej. W gablotach przechowywane są eksponaty związane z tamtym okresem m.in. biała broń i kule armatnie znalezione na pobojowisku. Na ścianie wiszą obrazy patrona szkoły ppor. Piotra Wysockiego i poległego w bitwie gen. Franciszka Żymirskiego.

Od roku 1971 szkoła posiada pływalnię, zmodernizowaną i rozbudowaną w roku 2005. W ostatnich latach również budynek szkoły został pięknie odnowiony i otrzymał nową elewację w ciepłych pastelowych kolorach a także powstały nowe boiska sportowe i plac zabaw dla najmłodszych dzieci.

33. Szkoła Podstawowa nr 254 im. Franciszka Żymirskiego

(ul. Niepołomicka 26)

Szkoła Podstawowa nr 254 została wybudowana w 1966 roku jako Pomnik Tysiąclecia Państwa Polskiego. Rok później 4 września 1967 roku około 200 uczniów rozpoczęło naukę w jej murach przy ulicy Niepołomickiej 26. W skład nowej szkoły weszli również uczniowie i nauczyciele przeniesieni ze Szkoły Podstawowej nr 23 z ulicy Naddnieprzańskiej 2/4.

Pierwsze lata działalności placówki pokazały ogromny wkład pracy w zagospodarowanie szkoły ze strony kierownictwa, nauczycieli, pracowników, uczniów i rodziców. Następne lata przyniosły liczne osiągnięcia. Dzieci, harcerze 49 WDH im. kpt. Lucjana Szenwalda z Hufca Warszawa-Praga-Południe i grono pedagogiczne szkoły „budowało”: Dom Harcerza, szkoły i internaty na obchody 25-lecia PRL, Zamek Królewski, w 1973r. – Centrum Zdrowia Dziecka, sprzedając makulaturę, złom, organizując loterie fantowe, quizy i konkursy.

Przez wiele lat swej działalności, szkoła brała udział w licznych akcjach „O uśmiech dziecka”, w X Turnieju Wiedzy Obywatelskiej pod hasłem, „Dzieciom uśmiech, światu pokój”. W szkole, która powstała na polu bitwy grochowskiej zawsze dbano o szczególne wychowanie obywatelskie i patriotyczne. Pokazują to obchody 150 rocznicy Powstania Listopadowego i 152 rocznicy Bitwy o Olszynkę Grochowską oraz wiele innych uroczystości patriotycznych, historycznych i kulturalno-oświatowych.

Pod koniec lat 80-tych szkoła rozpoczęła starania o nadanie jej imienia gen. Franciszka Żymirskiego, jedyne polskiego generała, który poległ w Olszynie. Głównym inicjatorem tego pomysłu był proboszcz miejscowej parafii Św. Wacława, ks. prałat Wacław Karłowicz. Wystąpienia szkoły do kuratorium nie przyniosły wówczas pozytywnego rezultatu.

W końcu w 1997 roku Uchwałą Rady Gminy Warszawa-Rembertów szkole nr 254 nadano imię generała Franciszka Żymirskiego.

Uroczystość poświęcenia sztandaru i odsłonięcia pamiątkowej tablicy miała miejsce 4 października 1997 rok. Obecnie szkoła tworzy wspólnie z Ogólnokształcącą Szkołą Muzyczną I stopnia i z Gimnazjum nr 127- Zespół Szkół nr 74.

34. Zajazd „Napoleoński”

(ul. Płowiecka 83)

O początkach karczmy wawerskiej wiele pewnego nie da się powiedzieć. Powstała prawdopodobnie na początku XVII wieku i zapewne była budowlą drewnianą, tak jak i inne podobne obiekty w tym okresie. Stała samotnie, nie mając bezpośredniej styczności ani z dworem w Zastowie (odległym o ponad kilometr), ani z plebanią (przy najbliższym kościele w Zerzniu). Nastawiona była wyłącznie na obsługę podróżnych i woźniców. Położenie przy uczęszczanych traktach i brak konkurencji w pobliżu gwarantowały z jednej strony dobry obrót, z drugiej jednak – groziły nieprzyjemnymi konse-

kwencjami w razie awantur i pożarów, nie wspominając niepokojów społecznych czy wojen.

Obecny budynek zajazdu w Wawrze wzniesiono w 1823 roku na miejscu starej, drewnianej karczmy. Jak głosi legenda w karczmie tej zatrzymał się podczas swojej wyprawy na Rosję w 1812 roku, cesarz Francji Napoleon Bonaparte

Podczas Powstania Listopadowego karczma wawerska była świadkiem dwóch bitew pod Wawrem. Stacjonowało w niej dowództwo polskie. W pierwszej (19.02.1831r.) dywizje gen. Żymirskiego i gen. Piotra Szembeka na terenie tzw. rezerwatu „Czaple” rozbiły cztery bataliony jeźdźców i pułk kozaków. Na bagnach tych zginęło wówczas ok. 2500 Polaków i 3700 Rosjan.

W drugiej (31.03.1831r.), wojska polskie pod dowództwem gen. Jana Skrzyneckiego i gen. Macieja Rybińskiego pokonały awangardę korpusu gen. Grigorija Rozena, dowodzoną przez gen. Fiodora Geismara, biorąc do niewoli ok. 1,5 tysiąca żołnierzy, zdobywając dwa działa i dwa sztandary. W obu bitwach wawerskich karczma znajdowała się w centrum walk i uległa poważnym zniszczeniom.

Ku czci tych walk mieszkańcy Wawra w lutym 1918 roku ustawili obok zajazdu krzyż dębowy i pamiątkowy głaz z napisem: „Poległym za Ojczyznę w dniach 19 lutego i 31 marca 1831R”. Był to jeden z pierwszych pomników na obszarze Warszawy, poświęcony powstańcom listopadowym.

35. Zaginiony pomnik

(ulica Grochowska 274/276 róg Terespolskiej)

Władze carskie wystawiły w pobliżu ulicy Grochowskiej dwa pomniki ku czci żołnierzy rosyjskich poległych w bitwie pod Olszynką Grochowską 25 lutego 1831 roku.

Pierwszy to opisany wcześniej w tym przewodniku „carski pomnik bitwy” (str.8), drugi to ten widoczny na zdjęciu z 1938 roku. Fotografia przedstawia niewielki pomnik wzniesiony na zbiorowej mogile żołnierzy rosyjskich. Była to prawdopodobnie mogiła kirasjerów poległych w okolicach Pomnika Budowy Szosy Brzeskiej.

Po prawej stronie fotografii widać fragment Fabryki Wstążek Gumowych i Taśm Ryszarda Zieglera i J. Jaegera, wybudowanej w 1886r.

Jaeger i Ziegler kupując grunt pod przyszłą fabrykę zastali tam mogiłę żołnierzy rosyjskich i przyjęli ją na zasadzie dobrodziejstwa inwentarza. Zlikwidować jej nie mogli, bo Warszawa była pod zaborem rosyjskim. Zatem obudowali ją zabudowaniami fabrycznymi, gdzie przechowała się tak długo.

Dalsze losy pomnika są nieznane.

Obecnie w tym miejscu znajduje się Urząd Dzielnicy Praga Południe m.st. Warszawy.

Nazwy praskich ulic i placów związanych z powstaniem listopadowym

rodzaje wojsk:

- Ul. Grenadierów

Dzisiejsza ulica Grenadierów to dawna droga forteczna prowadząca z fortu Grochów w kierunku fortu Utrata.

W okresie międzywojennym została częściowo zabudowana niewielkimi domami. Jednak główny rozwój ulicy przypada na okres powojenny. Grenadierami nazywano żołnierzy szkolonych w rzucaniu ręcznych granatów. Pojawili się oni w armiach europejskich w XVII wieku. W końcu XVIII w. formacje grenadierów przekształcono w oddziały wyborowe. Składały się one z żołnierzy największego wzrostu i najsprawniejszych fizycznie. W Polsce grenadierzy pojawili się w XVII wieku. Oddziały grenadierów istniały za Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego.

- Ul. Szaserów

Ulica pojawiła się po raz pierwszy na planie Warszawy z 1924 roku jako niewielka droga pomiędzy ulicami Chłopickiego i S. Żółkiewskiego.

Swoją nazwą upamiętnia szaserów - lekką kawalerię uczestniczącą w bitwie pod Grochowem. Szaserami były 5 Pułk Strzelców konnych i dywizja Strzelców Konnych Królestwa Kongresowego.

- Ul. Wiarusów

Ulica Wiarusów jako droga gruntowa została wytyczona około 1937 roku.

Nazwa nawiązuje do starych zasłużonych żołnierzy. Stary wiarus jest też jedna z postaci w dramacie Stanisława Wyspiańskiego „Warszawianka”.

miejsca bitew:

- Ul. Bitwy Grochowskiej

Nazwa nawiązuje do bitwy stoczonej 25 lutego 1925 w lesie Olszynka Grochowska.

- Ul. Boremlowska

Nazwa nawiązuje do wsi Boremel na Wołyniu gdzie w dniach 18-19 kwietnia 1831 rozegrała się bitwa pomiędzy wojskami Królestwa Polskiego a Imperium Rosyjskiego.

- **Ul. Igańska**

Nazwa nawiązuje do wsi Iganie w województwie mazowieckim gdzie 10 kwietnia 1831 roku rozegrała się bitwa pomiędzy wojskami Królestwa Polskiego a Imperium Rosyjskiego.

- **Ul. Ostrołęcka**

Nazwa pochodzi od Ostrołęki gdzie 10 kwietnia 1831 roku rozegrała się przegrana bitwa pomiędzy wojskami Królestwa Polskiego a Imperium Rosyjskiego. Po niej powstanie straciło impet. W tym miejscu rozegrała się również bitwa wojsk francuskich z rosyjskimi podczas kampanii Napoleona.

- **Ul. Stoczkowska**

Nazwa nawiązuje do miasta Stoczek Łukowski w województwie mazowieckim gdzie 14 lutego 1831 roku rozegrała się zwycięska bitwa pomiędzy wojskami Królestwa Polskiego a Imperium Rosyjskiego.

- **Ul. Wawerska**

Nazwa pochodzi od wsi i karczmy Wawer, obecnie dzielnicy Warszawy gdzie rozegrały się dwie bitwy Powstania Listopadowego w dniach 19-20 lutego i 31 marca 1831.

postacie z okresu powstania:

- **Ul. gen. Józefa Chłopickiego**

Ulica powstała pod koniec XIX wieku. Swojego patrona nawiązującego do rozegranej w tej okolicy bitwy uzyskała 5 lipca 1921 roku.

Gen. Józef Chłopicki był oficerem armii I Rzeczypospolitej, brał udział w insurekcji Kościuszkowskiej, tworzeniu legionów, kampanii Napoleona, był oficerem księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Był dyktatorem powstania listopadowego i dowódcą w bitwie pod Olszynką Grochowską.

- **Ul. gen. Wojciecha Chrzanowskiego**

(1793-1861) Żołnierz i kartograf, brał udział w kampanii Napoleońskiej, był oficerem Królestwa kongresowego, brał udział w wojnie rosyjsko tureckiej. Jako pułkownik walczył pod Wawrem i Dębem Wielkim po czym został awansowany na generała dywizji. Po powstaniu wykonywał na świecie różne zadania zlecone przez rząd londyński. Jest też znany jako twórca pierwszej mapy Królestwa Polskiego w skali 1:300 000.

- **Ul. Ignacego Domeyki**

(1802-1899) geolog, minearolog, inżynier górnictwa, członek Filomatów znany jako „Żegota”. Dołączył do powstania przenosząc meldunki o gotowości Litwy do walki. Był adiutantem jednego z pułków. Po powstaniu udał się na emigrację gdzie przyczynił się do rozwoju oświaty w Chile. Jego imieniem jest nazwana planetoida, pasmo górskie i miasto w Chile, gatunek dinozaura i minerał.

- **Ul. gen. Józefa Dwernickiego**

(1779-1857) Oficer Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Na początku powstania był odpowiedzialny za formowanie oddziałów później wyruszył z ekspedycją na Wołyń. Po nieudanej próbie wywołania powstania jego oddziały udały się do Galicji gdzie złożyły broń. Po powstaniu przebywał na emigracji w Francji i Anglii, a pod koniec życia zamieszkał w Lwowie.

- **Ul. gen. Ludwika Kickiego**

(1791-1831) Oficer Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego, do 1820 roku. W czasie powstania dowodził pułkiem strzelców konnych, zginął w bitwie pod Ostrołęką.

- **Ul. gen. Ignacego Kruszewskiego**

(1799-1879) generał polski i belgijski. W czasie powstania listopadowego był adiutantem naczelnego wodza, później dowódcą brygady piechoty. Po powstaniu wyemigrował do Belgii, gdzie tworzył tamtejszą armię. Na skutek nacisków państw zaborczych zdymisjonowany wrócił do kraju. Typowany na naczelnego wodza powstania w Wielkopolsce i powstania styczniowego został wydalony, ale dzięki staraniom belgijskim zamieszkał w Głogowie

- **Ul. Karola Marcinkowskiego**

(1800-1849) W powstaniu listopadowym żołnierz kawalerii później medyk sztabowy. Ceniony na świecie za badania związane z cholerą. Poznański radny, filantrop.

- **Ul. Ludwika Mycielskiego**

(1799-1831) Oficer Księstwa Warszawskiego i krótko Królestwa Kongresowego, wrócił do armii po wybuchu powstania listopadowego, walczył w 4 pułku piechoty pod Wawrem i Grochowem. Poległ pod Olszynką Grochowską.

- **Ul. gen. Michała Ludwika Paca**
(1778-1835) generał, członek Rządu Tymczasowego. Walczył w wojnach napoleońskich później osiadł na Suwalszczyźnie gdzie zasłynął wprowadzaniem nowoczesnego rolnictwa, wystawnymi pałacami i kolekcją dzieł sztuki. Powstanie listopadowe wspierał finansowo jak i walczył pod Ostrołęką. Po powstaniu wyemigrował i dołączył do obozu Czartoryskich.

- **Ul. gen. Jana Skrzyneckiego**
(1789-1860) uczestnik wojen napoleońskich, oficer Królestwa Kongresowego. Podczas powstania został Wodzem Naczelnym w miejsce ks. Michała Radziwiła. Był zwolennikiem rozejmu z Rosją. Dowodził do sierpnia 1831 roku później zbiegł do Galicji, Służył w wojsku belgijskim, ostatnie lata życia spędził w Krakowie.

- **Plac gen. Piotra Szembeka**
(1788-1866) hrabia oficer Królestwa Warszawskiego, podczas powstania dowódca „Czwartaków” i gubernator wojskowy Warszawy.

- **Ul. Płk. Józefa Zaliwskiego**
(1797-1855) oficer Królestwa Kongresowego, instruktor w szkole podchorążych, uczestnik wydarzeń Nocy Listopadowej. Podczas powstania dowodził partyzantką w lasach kurpiowskich. Po powstaniu próbował organizować kolejne w Galicji, za co był więziony po czym wyemigrował do Francji.

- **Ul. Tomasza Zana**
(1796-1855) poeta, mineralolog, członek Filomatów, Filaretów i Związku promienistych. Więziony za działalność patriotyczną. Odkrył żyłę złota na wschodnim Uralu.

- **Ul. gen. Franciszka Żymirskiego**
(1779-1831) oficer I Rzeczypospolitej, Legionów Polskich, Królestwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Odmówił stłumienia powstania i dołączył do niego z swoim oddziałem gdy ukonstytuowały się władze. Dowodził 2 Dywizją piechoty w Bitwie pod Olszynką Grochowska gdzie zginął. Według tradycji został pochowany u zbiegu Trasy Brzeskiej i drogi na Goław (patrz strona 28).

Inne:

- **Ul. Olszynki Grochowskiej**

Planowana jako szeroka aleja łącząca Grochów z wsią Kawęczyn, koncepcja niezrealizowana zastąpiona przez ul. Marsa na Goławku.

Nazwa pochodzi od okolicznego lasu w którym 25 lutego 1831 roku rozegrała się bitwa.

- **Ul. Kwatery Głównej**

Zaczątek dzisiejszej ulicy powstał najprawdopodobniej w czasie budowy podmiejskiej rezydencji prymasa Polski Michała Poniatowskiego pod koniec XVIII wieku. Około 1930 roku została przedłużona na północ w kierunku linii kolejowej.

Nazwa nawiązuje do legendy według której sztab Józefa Chłopickiego znajdował się w Dworku Wierzbickiego (patrz strona 12).

- **Ul. Prochowa**

Dokładne omówienie pochodzenia nazwy ulicy znajduje się na stronie 37.

- **Ul. Sztabowa**

Nazwa ulicy podobnie jak ul. Kwatery Głównej pochodzi od rzekomego sztabu w Dworku Wierzbickiego.

- **Plac 1831 roku**

Dokładne omówienie tego miejsca znajduje się na stronie 33.

Bibliografia

- Ajdacki P., Tywonuk P. *Cmentarze wojenne – Warszawa*, Otwock 2008, ISBN: 8392098234.
- Berger J., *Historia Dzielnicy Praga Południe*, wyd. F.W.U. „VARIA”, Warszawa 1998.
- Bergman E., *Nie masz bóżnicy powszechnej. Synagogi i domy modlitwy w Warszawie od końca XVIII do początku XXI wieku*, wyd. DiG, Warszawa 2007, ISBN 83-7181-391-0.
- Bukhari E., *Napoleońscy Huzarzy*, wyd. Bellona, Warszawa 1978.
- Gajewski M., *Urządzenia komunalne Warszawy : zarys historyczny*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979, ISBN: 83-0600-089-7.
- Chludziński T., *170 lat Szosy Brzeskiej*, [w:] „Rogatka Grochowska” nr.2/15, wyd. PTTK Warszawa- Praga Południe, Warszawa 1993 (V), s.3.
- Chludziński T., *Zmarnowane zwycięstwo*, [w:] „Rogatka Grochowska” nr.2/15, wyd. PTTK Warszawa- Praga Południe, Warszawa 1993 (V), s.4.
- Gasowski T., Ronikier J., *Bitwy polskie*, wyd. Znak, Kraków 1999, ISBN: 83-7006-787-5.
- Jankowski W., *Wspomnienia Olszynki*, [w:] „Rogatka Grochowska”, wyd. PTTK Warszawa- Praga Południe, Warszawa 1991 (III), s.9.
- Justowski Z., *Słup Żelazny*, „Rogatka Grochowska”, wyd. PTTK Warszawa- Praga Południe, Warszawa 1988 (IX), s.18.
- Justowski Z., *Tablice pamiątkowe na Grochowie i sąsiednich osiedlach*, [w:] „Rogatka Grochowska”, wyd. PTTK Warszawa- Praga Południe, Warszawa 1989 (XI), s.14.
- Kasprzycki J., *Korzenie miasta. Warszawskie pożegnania. Tom 3. Praga*, wyd. Vega, Warszawa 2009, ISBN: 978-83-61932-03-1.
- Kijas A., *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku – Słownik biograficzny*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2000, ISBN: 83-211-1340-0.
- Kowalski A., *Krzyże na Grochowie*, [w:] „Rogatka Grochowska” nr.44, wyd. PTTK Warszawa- Praga Południe, Warszawa 2010, s.6.
- Kunert A., Przewoźnik A. [opr.], *Żydzi polscy w służbie Rzeczypospolitej*, wyd. Adiutor, Warszawa 2002, ISBN: 83-9166-634-4.
- Lilejko J. [red.] *Kronika Warszawy – 350 lat Pragi* - wyd. Archiwum Państwowe m.st. Warszawy, Warszawa 1998, ISSN: 0137-3099.
- Łepkowski T., *Powstanie Listopadowe*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1987, ISBN: 83-03-01972-4.
- Majewski W., *Grochów 1831*, wyd. MON, Warszawa 1982, ISBN: 83-1106-677-9
- Mięka W., *Grochów 25.II.1831*, [w:] „Wojsko i wychowanie”, wyd. Departament wychowania WP, Warszawa 1992, ISSN: 0867-1400, dodatek specjalny s.63.
- Móraski K., *Warszawa dzieje miasta*, wyd. Książka i wiedza, Warszawa 1976, ISBN: 83-0513-286-2.

- Ostapowicz D., *Boreml 1831*, wyd. Bellona, Warszawa 2010, ISBN: 978-83-1111-708-2.
- Pilich P., *Rogatki Grochowskie*, [w:] „Rogatka Grochowska”, wyd. PTTK Warszawa-Praga Południe, Warszawa 1990 (IX), s.13.
- Płusa P., *Dzielnica Rembertów*, Wydawnictwo Unitex, Bydgoszcz 2010.
- *Przewodnik po kulturze rosyjskiej w Polsce cz. 1*, wyd. Stowarzyszenie „Rosyjski Dom”, Warszawa 2010, ISBN: 978-83-9292-192-9.
- Poliński J., *Grochów - przedmurze warszawy*, wyd. towarzystwo Przyjaciół Grochowa, Warszawa 2004, ISBN: 83-911202-0-4.
- Skowronek J., *Od Kongresu Wiedeńskiego do Nocy Listopadowej*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1987, ISBN: 978-83-03-02060-9.
- Sołtan A. [red.], *Warszawska Praga dawniej i dziś*, wyd. Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa 1998, ISBN: 83-7181-0-12-1
- Strzeżek T., *Iganie 1831*, wyd. Bellona, Warszawa 1999, ISBN: 831109001-7.
- Strzeżek T., *Warszawa 1831*, wyd. Bellona, Warszawa 1998, ISBN: 978-83-11-11703-7
- Tarczyński M., *Generalicja Powstania Listopadowego*, wyd. MON, Warszawa 1988, ISBN: 8311063435
- Urzykowski T., *Spacerownik. Anin i Wawer* [w:] Gazeta Wyborcza, Warszawa 2007, ISSN: 0860-908X.
- Pivka von O., *Polskie oddziały Napoleona*, wyd. Bellona, Warszawa 2011, ISBN: 978-83-1112-003-7.
- Wierzchowski H., *Śladami Powstania Listopadowego. Grochów-Wawer*, wyd. TPW Oddział Grochów, Warszawa 2005, 83-911202-0-3

Portale internetowe:

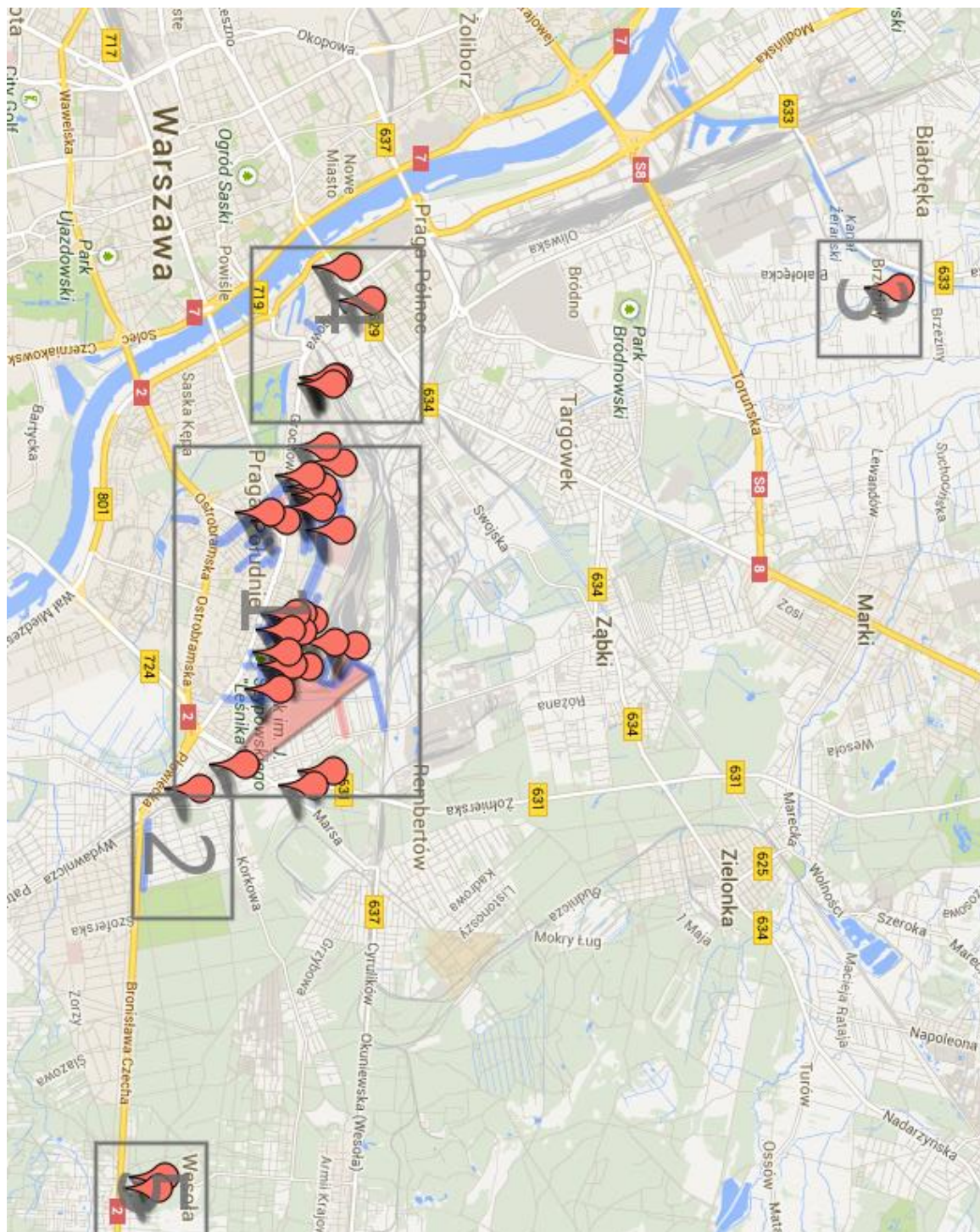
- Cmentarium.Sowa <http://www.cmentarium.sowa.website.pl>
- Cmentarze Świata <http://www.cmentarzeswiata.pl>
- Gazeta.pl Forum <http://www.forum.gazeta.pl>
- Napoleon.org.pl <http://www.napoleon.org.pl>
- Parki i ogrody <http://www.parki.org.pl>
- Portal informacyjny warszawskiej Pragi <http://www.twoja-praga.pl>
- Strona internetowa Gimnazjum nr 22 <http://www.gimnazjum22.waw.pl>
- Strona internetowa Szkoły Podstawowej nr 60 <http://sp60.edu.pl>
- Strona internetowa Szkoły Podstawowej nr 215 <http://www.sp215.info>
- Strona internetowa Szkoły Podstawowej nr 254 <http://www.zs74.pl>
- Ulice Twojego Miasta - przewodnik internetowy po ulicach Warszawy iutm.pl (nieaktywny)
- Wikimedia Commons <http://commons.wikimedia.org>
- Wikipedia Wolna Encyklopedia <http://pl.wikipedia.org>
- Zwiedzaj Polskę <http://www.zwiedzaj-polske.pl>

Spis Treści

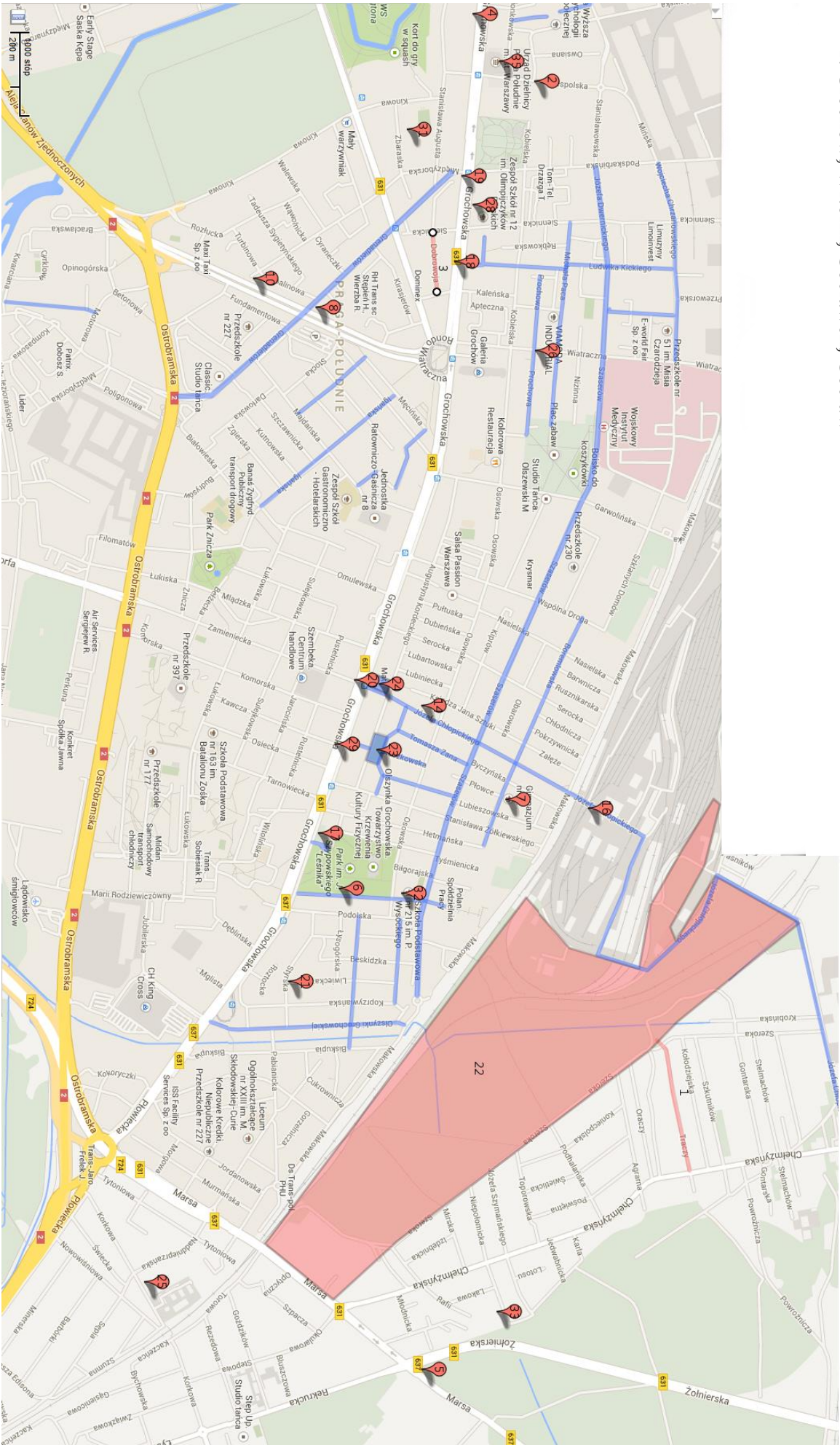
OD AUTORA	3
1. Aleja Chwały.....	5
2. Carski pomnik bitwy Grochowskiej.....	8
3. „Choinki Grochowskie”	9
4. Cmentarz staroobrzędowców	10
5. „Dębowa Góra”	11
6. Dworek Wierzbickiego	12
7. Gimnazjum nr 22 im. gen. Piotra Szembeka.....	13
8. Głaz Grenadierów	14
9. Grób lejtnanta Łukina.....	15
10. Kapliczka z 1829roku.....	16
11. Karczma w Starej Miłosnej.....	17
12. Komora wodna na Pradze	18
13. Kościół i cmentarz na Kamionku	20
14. Kościół na pl. Szembeka	22
15. Krzyż „Białolecki”	24
16. Krzyż „kolejowy”	25
17. Krzyż „Grochowski”	26
18. Krzyż „rocznicowy”	27
19. Krzyż „Żymirskiego”	28
20. Kwatera gen. Chłopickiego	29
21. Mogiła Rosjan	30
22. Olszynka Grochowska.....	31
23. Plac 1831 roku.....	33
24. Plac gen. Piotra Szembeka	34
25. Pomnik gen. Franciszka Żymirskiego	35
26. Prochownia.....	37
27. Rogatki Grochowskie.....	38
28. „Słup Żelazny”	39

29. Stanowisko dowodzenia gen. Józefa Chłopickiego	41
30. Synagoga tzw. Okrągła	42
31. Szkoła Podstawowa nr. 60 im. Powstania Listopadowego	43
32. Szkoła Podstawowa nr 215 im. Piotra Wysockiego.....	44
33. Szkoła Podstawowa nr 254 im. Franciszka Żymirskiego	45
34. Zajazd „Napoleoński”	46
35. Zaginiony pomnik	47
Nazwy praskich ulic i placów związanych z powstaniem listopadowym.....	48
Bibliografia.....	53
Plan prawobrzeżnej Warszawy z zaznaczonymi opisanymi miejscami i ulicami.....	57

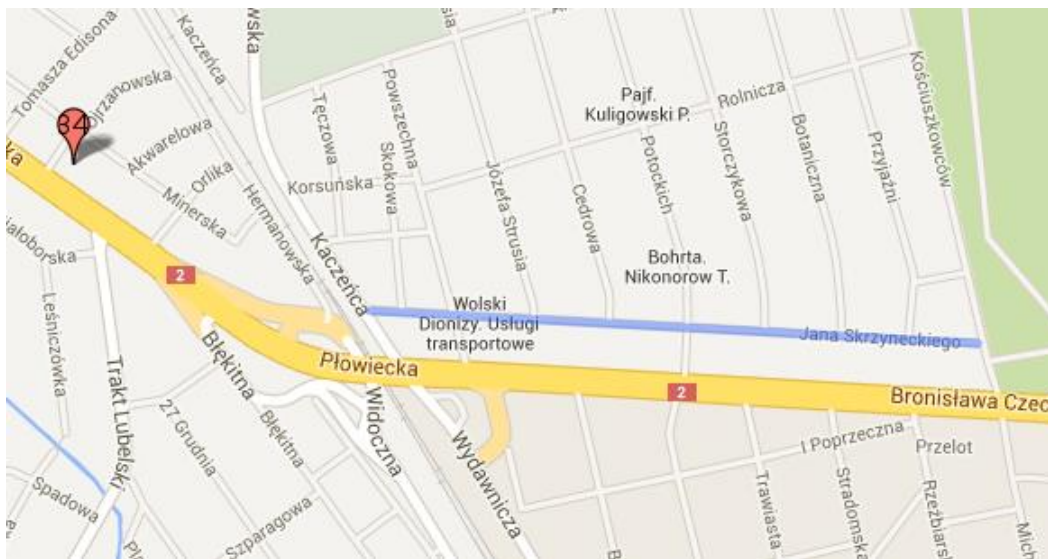
Plan prawobrzeżnej Warszawy z zaznaczonymi opisanymi miejscami i ulicami

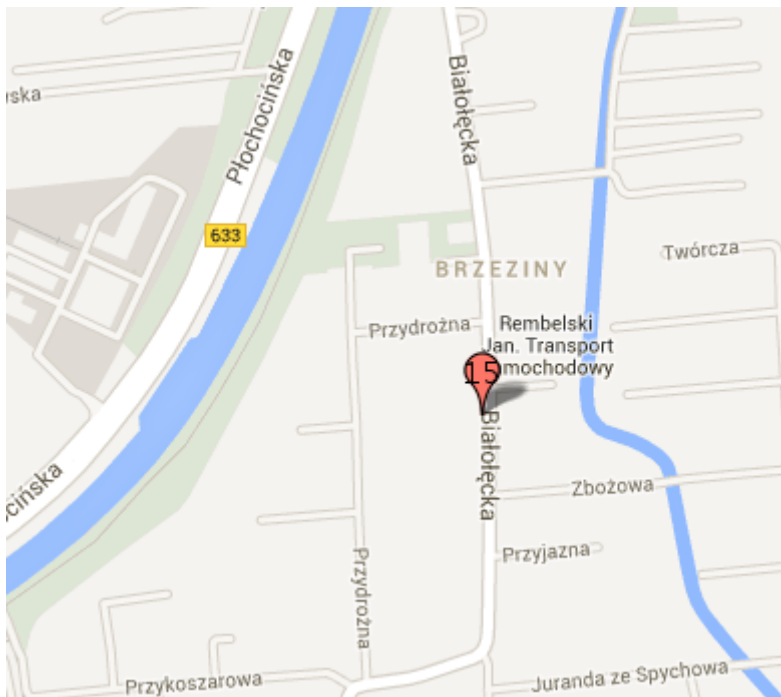
1. Grochów, Wioolin, Goclawek, Goclaw

2. Stary Wawer

3. Białoleka

4. Kamionek i Praga

5. Stara Miłosna

